

lands-Vlaamse ruimte met ongeveer 15 miljoen inwoners. Deze, naar het voorbeeld van Zwitserland nagevolgde, gedachte is tegenstrijdig met de in het Grootduitse belang liggende oplossing ⁽³⁰⁰⁾ ». (Welke oplossing hier bedoeld was, verneemt de lezer aanstonds.) Op dat moment onderbrak Hitler Himmlers uiteenzetting. Hij wierp op « de Grootdietse oplossing in hoge mate slechter te vinden dan de vroegere toestand met de twee koninkrijken der Nederlanden en België ⁽³⁰¹⁾ ». Himmler ging er dan mee voort, de lof te zingen van de DeVlag en haar leider Van de Wiele die het Duitse belang recht lieten wedervaren. Duidelijk uitte de *Reichsführer* zich over het doel op korte termijn : de VNV'ers geleidelijk uit de administratie verdringen en door DeVlag-mensen te vervangen. Dan komt er een einde, voorspelde hij, aan « de pogingen tot chantage van het VNV », dat zijn eisen, tegen de *Militärbefehlshaber* in, vaak had doorgezet met het dreigement zijn mensen uit de bestuursorganen, vooral de burgemeesters, terug te trekken ⁽³⁰²⁾. Het was het plan dat Himmler in september 1943 al, na de breuk van Elias met de SS, Reeder had willen opdringen maar waartegen deze laatste zich toen met sukses had verzet ⁽³⁰³⁾.

Himmlers veroordeling van het VNV en zijn lofbetuiging aan de DeVlag krijgen pas hun volle betekenis bij de bedenking dat zij volgen op Hitlers niet mis te verstane verklaring over het politieke lot van België, verklaring die hij Grohé en Grase als instructie meegaf. « Het dient ons onwrikbare doel te zijn het Belgische grondgebied voorgoed in handen te krijgen, waarbij de beste oplossing de vorming van een Vlaamse en een Waalse *Reichsgau* zou zijn. De taak van de Rijkskommissaris bestaat erin onze aldus omschreven nationale belangen ijskoud na te streven en onverbiddelijk en

(300) *Der V.N.V. ... verfolge letztlich immer wieder den 'grossdietschen Gedanken', d. h. den Gedanken eines vom Grossdeutschen Reich unabhängigen souveränen Staates der Niederdeutschen im niederländisch flämischen Raum mit etwa 15 Mill. Einwohnern. Diese dem Vorbilde der Schweiz nachgeahmte Gedanke sei das Gegenteil der im grossdeutschen Interesse liegenden Lösung.* — Eind juli 1944 ontmoette Verschaeve Himmler in Beieren. « De wens van Verschaeve om een Grootnederlandse staat te zien oprichten, wijst de *Reichsführer* beslist van de hand. Het is met het eigen levensbelang van Duitsland niet overeen te brengen. » (VANSINA, *Verschaeve getuigt*, p. 802-803.) In een artikel : *Der Reichskommissar in Belgien und Nordfrankreich*, verschenen in *Die Lage*, een informatieblad uitgegeven door het Duitse Ministerie van Propaganda (23 augustus 1944) wordt het Dietse program als « anti-Duitsch » bestempeld (Vgl. hiervóór, p. 137). — Door het « Zwitsere voorbeeld » moet hier worden verstaan niet de federale inrichting van de staat, maar de zelfstandige ontwikkeling los van en meestal tegen het *Reich*, van een gebied dat er vroeger van deel had uitgemaakt.

(301) *Der Führer bezeichnete in einem Einwurf die grossdietsche Lösung als weit schlechter als den früheren Zustand der beiden Königreiche der Niederlande und von Belgien.*

(302) *Der Reichsführer charakterisierte dann die unseren Interessen gerecht werdende Einstellung der DeVlag... und ihres Führers Van de Wiele. Die DeVlag umfasse etwa 55.000 zuverlässige Mitglieder, dazu käme eine flämische HJ von weiteren etwa 5-6.000 Mitgliedern. Mit den von der DeVlag zur Verfügung gestellten Leuten müssten wir die Männer des V.N.V. vornehmlich aus den Verwaltungsstellen allmählich verdrängen. Dann wäre allen erpresserischen Versuchen des V.N.V. der Boden entzogen, die ihre Forderungen gegenüber dem Militärbefehlshaber häufig mit der Drohung durchgesetzt habe, sie werde bei Nichterfüllung dieser Forderungen ihre Leute aus der Verwaltung, besonders die Bürgermeister, zurückziehen.*

(303) *Bijdragen*, 5, augustus 1978, p. 156-162.

egoïstisch te behartigen⁽³⁰⁴⁾. » Voor het vervullen van die taak kon in Vlaanderen niet op het VNV gerekend worden. Himmler had het met nadruk al gezegd : alleen de DeVlag diende het Duitse belang. Het 'Dietse' VNV had dus politiek afgedaan. Ongeveer anderhalve maand later, eind augustus 1944, zou ook Goebbels, « streng vertrouwelijk », de diensten van de Duitse propaganda dezelfde opvatting voorschrijven⁽³⁰⁵⁾.

§ 2. Degrelle

De aanslepende ruzie in het kamp van de Vlaamse kollaboratie was voor Reeder een onverkwikkelijke geschiedenis die hem kregelig maakte. De meerderheid van de Belgische bevolking is ons vijandig gestemd, tekende hij begin mei 1944 nuchter aan. De gemeenschappelijke vijand staat voor de poort, maar onze medestanders verliezen zich in een weinig stichtende *Kleinkrieg*. De toestand is veel te ernstig dan dat wij ons zo'n privé-oorlogstoneel kunnen veroorloven⁽³⁰⁶⁾.

Dat was niet alles. Sedert eind februari zat de *Militärverwaltungschef* met een andere kwellende zorg : Degrelle. Eigenlijk een oud zeer maar dat nu heviger werd en de nijpende kommer om de ontwikkeling in de gelederen van de Vlaamse kollaboratie nog verergerde.

In november 1943, na een verlof van niet minder dan elf maanden, had de rexistenleider zich bij zijn eenheid, de *SS-Sturmbrigade Wallonien*, in het opleidingskamp te Wildflecken vervoegd. Spoedig daarop was die aan de zuidelijke flank van het Oostfront in de strijd geworpen. In februari 1944 had zij zich, samen met de prestigieuze SS-divisie *Wiking* en eenheden van het Duitse landleger, onderscheiden in de zware gevechten om de doorbraak uit de omsingeling bij Tcherkassy af te dwingen. Volgens Degrelle, nb. in 1980, had *hij* toen het Duitse leger gered⁽³⁰⁷⁾. De 20ste februari was de uitzonderlijke beloning gevolgd : de dekoratie met het Ridderkruis van het IJzeren Kruis hem door Hitler persoonlijk uitgereikt tijdens een ontvangst in het *Führerhauptquartier* welke, volgens Degrelle zelf, één uur had geduurd⁽³⁰⁸⁾.

(304) *Unser unverrückbares Ziel müsse sein, das Gebiet Belgiens endgültig in die Hand zu bekommen, wobei die beste Lösung die Bildung eines vlämischen und eines wallonischen Reichsgaues sein würde. Aufgabe des Reichskommissars sei es, unsere so-bezeichneten nationalen Interessen im belgischen Raum eiskalt zu verfolgen und ganz rücksichtslos und egoistisch zu vertreten.*

(305) Vgl. noot 300.

(306) TB 28 (T-501, 106, 972).

(307) Interview met Degrelle in het weekblad *Spécial-L'Eventail*, 6 juni 1980, p. 10. De bewering van Degrelle is het citeren waard. Ze is typisch voor zijn verwaandheid : *Après Tcherkassy où j'avais sauvé l'armée allemande... Goebbels, Goering, Ley, Sauckel et Speer entre autres, avaient compris que j'avais gagné, que j'avais barre sur Hitler.*

(308) *Le Pays Réel*, 22 februari 1944 met verwijzing naar het OKW-bericht van de 21ste. Over de duur van de ontvangst van Degrelle, in gezelschap van twee Duitse generaals die eveneens een hoge onderscheiding in de orde van het IJzeren Kruis ontvingen, brengt Degrelles eigen zakagenda uitsluitel : *Dimanche 20 février. 10 h. Départ en Fieseler pour Uman. 13 h. Départ en avion pour le G.Q.G. 16 h. Arrivée. Réception chef le RFSS. 18 h. Visite chef RFSS. 20 h. 1/2. Dîner. 21 h. 1/2. Dé-*

Na de oorlog zou hij er eerst acht dagen van maken ⁽³⁰⁹⁾, vervolgens één nacht ⁽³¹⁰⁾. De gebeurtenis had erg grote belangstelling gewekt in pers en radio ⁽³¹¹⁾. Van hogerhand werd het Degrelle gegund onmiddellijk politieke munt uit zijn militaire prestatie te slaan ⁽³¹²⁾. Hij mocht naar Brussel terugkeren. De legioensoldaten werden met een speciaal verlof bedacht dat ze enkele weken later in België zouden komen doorbrengen. Die gunst bekwam hij van Hitler zelf tijdens de ontvangst in het *Führerhauptquartier*, zegt Degrelle ⁽³¹³⁾. Op 21 februari, de dag na die ontvangst, verscheen de nieuwe Ridderkruisdrager voor de buitenlandse pers te Berlijn ⁽³¹⁴⁾. De 22ste was hij al in Brussel ⁽³¹⁵⁾. De zondag nadien, 27 februari, sprak hij voor zijn opgetogen aanhangers in een bomvol Sportpaleis. De massavergadering was een stijlrijk vertoon. Op indrukwekkende wijze borstelde Degrelle het verhaal van de jongste wapenfeiten van de *SS-Sturmbrigade Wallonien* ⁽³¹⁶⁾. Reeder, Jungclauss en vier Ridderkruisdragers van het *SS-Panzerkorps Leibstandarte Adolf Hitler* woonden de plechtigheid bij. Degrelle was behendig genoeg om de

part à travers les forêts pour le Quartier Général du Führer. 23 h. Réception. Ritterkreuz. 24 h. Conversation avec Himmler jusqu'à 2 h. du matin. 3 h. Vais dormir. (W. DANAÛ, *Ainsi parla Degrelle*, XI : *De Tscherkassy à Saint-Sébastien*, Strombeek-Bever, 1973, p. 185.) Zie nog noot 310 en 375.

- (309) Interview van P. Dastier met Degrelle in *Le dossier Degrelle*, verschenen in *Le dossier du mois*, juni-juli 1963, p. 12. Op de vraag van de journalist *Vous êtes resté plusieurs jours au Q.G. ?* antwoordt Degrelle : *Oui, une semaine. Pendant laquelle nous avons beaucoup parlé de peinture, de musique, de littérature et d'histoire. Ses propos de tables en font foi d'ailleurs.* Die bewering is in tegenspraak met de in onze tekst vermelde onweerlegbare feiten. Voor de duur van het verblijf in het FHQ, zie vorige noot. Degrelle had er beter aan gedaan niet naar Hitlers *Tischgespräche* te verwijzen. Dan zou de kritische lezer hem niet, voor de zoveelste maal, op grove leugen betrapt hebben. De naam Degrelle wordt slechts éénmaal vermeld in Hitlers *Tischgespräche* : op 27 juni 1942, dat is ongeveer twintig maanden vóór Tscherkassy en de ontvangst van Degrelle door Hitler ! De naam Degrelle viel toen in verband met de invrijheidstelling van Waalse krijgsgevangenen. Bij dit tafelgesprek was Degrelle zelf niet aanwezig (Adolf HITLER, *Libres propos sur la guerre et la paix recueillis sur l'ordre de Martin Bormann*, vertaald door François GENOUD, I, Parijs, 1954, p. 174). In het beschikbare bronnenmateriaal is er geen spoor van een aantekening over een tafelgesprek van 20 februari 1944, datum waarop Hitler persoonlijk Degrelle dekkeerde. Meer nog : er bestaat geen enkele aantekening over een tafelgesprek van Hitler met Degrelle als disgenoot.
- (310) Zie noot 375 over de *nuît indicible*, volgens Degrelle.
- (311) Vgl. instructie (*Tagesparole*) van *Reichspressechef* Dietrich van 21 februari 1944 aan de Duitse pers : de verklaringen van generaal-luitenant Liebe, *SS-Gruppenführer* Gille en *SS-Hauptsturmführer* Degrelle tijdens de perskonferentie van heden over de bevrijding « van de Duitse gevechtseenheid uit de omsingeling bij Tscherkassy verdienen de grootste aandacht in de kranten » (BAK, *Sammlung Oberheitmann*, ZSg 109/48, p. 47).
- (312) De Franse kollaborerende politicus Doriot, die zich in augustus 1941 voor het Oostfront gemeld had, tot luitenant bevorderd en 1 december 1943 met het Ijzeren Kruis 1e Klasse gedekoreerd was, kreeg zijn politiek verlof slechts « druppelsgewijs » toegekend (J.P. AZEMA, *De Munich à la Libération 1938-1944*, Parijs, 1979, p. 234-235).
- (313) DEGRELLE, *La Campagne de Russie*, Parijs, 1949, p. 331.
- (314) *Le Pays Réel*, 22 februari 1944 (bericht uit Berlijn van de 21ste) : *Le Chef parle à Berlin de la glorieuse odyssée de la Brigade SS Wallonie. DEGRELLE, La Campagne de Russie*, p. 330 : *A l'aube [du 21 février 1944], un avion du Führer m'emmena à Berlin où je parlai à une assemblée de journalistes européens.*
- (315) *Le Pays Réel*, 23 februari 1944 : *Le Chef est parmi nous.* Hij was daags voordien, 22 februari 1944, 's avonds in Brussel aangekomen. Zie nog TB 26 (T-501, 106, 743).
- (316) *Le Pays Réel*, 28 februari 1944.

Vlaamse vrijwilligers die in de SS-divisie *Wiking* hadden meegevochten, niet te vergeten ⁽³¹⁷⁾. Een week later (5 maart) voerde hij het woord op een andere massavergadering georganiseerd door de Franse *Waffen-SS*, de *Ligue des Volontaires français* en de *Milice* van Darnand, in het *Palais de Chaillot* te Parijs. In aanwezigheid van hoge Duitse en Franse gezagdragers bekleemtoonde hij de eervolle positie van de brigade in de *Waffen-SS* en riep hij de Fransen op tot de strijd voor Europa ⁽³¹⁸⁾. Op 1 april viel de rexistenleider de eer te beurt zijn troepen te schouwen, 's voormiddags te Charleroi, 's namiddags, tamelijk onverwacht, te Brussel in aanwezigheid niet enkel van Reeder en Jungclaus, maar nu ook van Sepp Dietrich, bevelhebber van het *SS-Panzerkorps Leibstandarte Adolf Hitler*, en van talrijke Ridderkruisdragers ⁽³¹⁹⁾. Het oorlogsmaterieel was ontleend aan het genoemde korps dat toen in Beverlo gekazerneerd lag. Alleen in de hoofdstad, in de buurt van de Beurs, wekte het defilé tamelijk grote belangstelling van het publiek, hoofdzakelijk samengesteld uit op het laatste ogenblik nog opgeroepen aanhangers van Degrelle ⁽³²⁰⁾. Deze had laten vragen of de sekretarissen-generaal uitgenodigd wensten te worden. In naam van zijn kollega's, die hem eenparig goedkeurden, had Plisnier, voorzitter van het komitee, laten weten dat een uitnodiging niet paste ⁽³²¹⁾. De grote afwezige onder de Duitse genodigden was Berger. De chef van het *SS-Hauptamt* had enkele dagen voordien Himmler gemeld het « politiek niet wijs » te achten dat hij, « als de biezondere lieveling en de ongekroonde koning van de Vlamingen, tijdens het defilee van de

(317) TB 26 (T-501, 106, 748). Na crop gewezen te hebben dat de SS-divisie *Wiking* en de *SS-Sturmbrigade Wallonien* « voor het grootste deel samengesteld zijn uit niet-Rijksduitsers » schreef *Balming*, het weekblad van de DeVlag, in zijn nummer van 26 februari 1944, dat Tscherkassy « als het ware het symbool geworden is van de Germaanse lotsgemeenschap... Het kan ons slechts een grote genoegdoening zijn dat ook Vlamingen aan dit wapenfeit deel hebben, daar zoals men weet de stormbrigade *Wallonien* talrijke Vlamingen telt ».

(318) *Le Pays Réel*, 7 maart 1944. De rede verscheen in brochurevorm, uitgegeven door het *Ersatzkommando der Waffen-SS français*, onder de titel *Aux armes pour l'Europe. Un appel aux Français*. In die rede was er nergens sprake van Germanen. Vgl. nog TB 27 (T-501, 106, 914).

(319) Verslag in *Le Pays Réel*, 2 en 4 april 1944 en DELANSHEERE-OOMS, *La Belgique sous les Nazis*, IV, p. 75-78. Uit vrees voor een luchtaanval werd de bekendmaking van het defilé tot het laatste ogenblik geheim gehouden. Bij rondschrijven van 29 maart vernamen de kaderleden van Rex dat *pour des raisons techniques* het defilé en de plechtigheid op de Grote Markt te Brussel waarschijnlijk niet zouden doorgaan. De belangstellenden werd aangeraden de pers aandachtig te lezen (NCWO II, Rex, VII, 41). Pas in de loop van de namiddag vernamen de rexisten, niet door de pers, dat het defilé toch plaats zou vinden (zie nog volgende noot).

(320) TB 27 (T-501, 106, 917-918) en het *Stimmungsbericht* van de *Propaganda Abteilung Belgien* over april in dato 8 mei 1944 (BAK, NS/19, 1541.) Het uitvoerigste Duitse verslag over het defilé te Brussel is dat van Callies, *Verwaltungschef OFK Brussel* (niet gedateerd): *Bei dem Durchzug der Truppe, der einen ausgezeichneten Eindruck machte, verhielt sich das Publikum durchweg teilnahmslos. Zurufe und Begrüssungen gab es nur ganz vereinzelt von Mitgliedern der Rex-Bewegung; lediglich vor der Börse, wo auch auf Grund eines nachmittags bekanntgegebenen Befehls die Mitglieder der Rex-Bewegung und der Rex-Formationen sich eingefunden hatten, kam es zu Ovationen. Sehr auffällig war auch, dass die während des Durchzuges verteilten Flugblätter von niemandem aufgehoben wurden.* (NCWO II, Mikrofilm OFK Brussel, 2e filmrol.) Men verlieze niet uit het oog dat de *Militärverwaltung*, die voor Degrelle weinig sympathie koesterde, de betekenis van de gebeurtenis trachtte te verminderen.

(321) Proces-verbaal komitee sekretarissen-generaal, 31 maart 1944, p. 4. DELANDSHEERE-OOMS, *op. cit.*, IV, p. 72-73 en 83.

Wallonie op de tribune zou staan ». In elk geval, meende hij, zou zijn aanwezigheid « de politieke arbeid schaden ». Hij legde er de nadruk op (maar hier gaf Berger zich niettemin bloot) dat het niet « gekrenkte ijdelheid » was die hem dreef ⁽³²²⁾.

Erkend moet worden dat het militaire vertoon te Brussel met Degrelle als de glorieus centrale figuur, een gebeurtenis zonder weerga was zowel in België als in een ander bezet land. Meer had de rexistenleider van de hoogste Duitse instanties propagandistisch niet kunnen verlangen. Was Degrelles uur geslagen? Om dat te doen geloven spaarde hij geen moeite. Zoveel staat intussen vast dat Reeder voortaan rekening zou moeten houden met het onbetwistbare militaire prestige van de man van Rex die hij tot dan toe, in weerwil van Hitlers en Himmlers klaarblijkelijke bescherming, opzettelijk veronachtzaamd had wegens zijn geringe aanhang en zijn *Belgizistische* houding. Erg voor de chef van de *Militärverwaltung* was daarenboven het politieke feit dat het stijgende aanzien van Degrelle het reeds zo zwaar aangevreten vertrouwen van het VNV in de bezetter een nieuwe lelijke knauw toediende. Maar ook Van de Wiele voelde zich niet bijster gelukkig met de opmerkelijke Duitse dans om Degrelle. Daarover aanstonds meer. Eerst aandacht voor de gelijktijdigheid van enkele feiten. Degrelles uiterlijke triomf in de periode februari-april 1944 valt in den beginne samen met de verwarring in de Vlaamse gelederen na Salzburg; vervolgens met de stille hoop op herstel van de eenheid; tenslotte met de ontgoocheling om de mislukking. Toen de nieuwe Ridderkruisdrager op 27 februari zijn aanhangers in het Brusselse Sportpaleis toesprak, stonden Elias en Van de Wiele klaar om 's anderen-daags naar Duitsland te vertrekken en er met Himmler te gaan praten. Wanneer enkele dagen later, na hun terugkeer, het ijsig stilzwijgen liet vermoeden dat Elias er bekaaid afgekomen was, mocht Degrelle als een man van de toekomst in Parijs gaan optreden. En terwijl in de loop van de volgende weken voor de kollaborerende Vlamingen het vermoeden van de mislukking zekerheid werd en de teleurstelling op ontmoediging en berusting uitliep, vierde de Rex-leider met de troependefilés in Charleroi en Brussel zijn grootste triomf in België *dans une atmosphère de gloire* ⁽³²³⁾.

Reeder waarschuwde dringend ⁽³²⁴⁾. De Vlamingen (hij bedoelde na-

(322) Berger aan Klumm (persoonlijke staf van Himmler), 26 maart 1944 (BAK, NS 19/ neu 27). De afwezigheid van Berger had weinig te maken met zijn schroom de Vlamingen voor het hoofd te stoten. Het was veeleer een uiting van beroepsnijd in de schoot van de hogere SS-leiding. Berger had vernomen dat zijn kollega *SS-Obergruppenführer Jüttner*, chef van het *SS-Führungshauptamt* (in zekere zin het hoofdkwartier van de *Waffen-SS*) onder één hoedje speelde met Degrelle en op het defilé te Brussel aanwezig zou zijn. Degrelle, noteerde Berger niet zonder bitterheid, had hier vals gespeeld (*schräg gespielt*). Zoals iedereen kent hij « de tegenstelling tussen het *SS-Führungshauptamt* en het *SS-Hauptamt* ». Hij weet hoe in het eerste van hoog tot laag « met verachtelijk schouderophalen » over het laatste gesproken wordt. Berger maakte het duidelijk, te beseffen hoe « totaal verkeerd » het zou zijn een *SS-General aus dem Reich* naar Brussel af te vaardigen. Jüttner kwam niet, wel Sepp Dietrich.

(323) DELANDSHEERE-OOMS, *op. cit.*, IV, p. 78.

(324) Voor Reeders herhaalde waarschuwingen, zie TB 26-28 (T-501,106, 708-710, 905-909, 914, 971, 973, 975-977, 1056).

tuurlijk de kollaborerende Vlamingen) zijn diep ontstemd en voelen zich achteruitgesteld. Met lege handen is Elias van zijn bezoek aan Himmler teruggekeerd maar terzelfdertijd wordt Degrelle op het Duitse schild verheven. De Vlaamse argwaan en naijver putten voedsel uit het feit dat de Duitsers het Vlaamse offer op het Oostfront blijkbaar minder waarderen dan het Waalse ⁽³²⁵⁾. De chef van het bezettingsbestuur kon niet nalaten op te merken dat hier opnieuw de fundamentele tegenstelling tussen de twee volks-groepen in de Belgische staat kennelijk aan het licht trad ⁽³²⁶⁾. De Vlamingen « willen nog niet begrijpen dat de Walen nu ook als Germanen beschouwd en behandeld worden ». Met instemming citeerde hij Verschaeve die in een rede te Roeselare, zinspelend op het lawaaierig vertoon van en om Degrelle, gezegd had : « De Vlamingen zijn bescheiden, veel te bescheiden ⁽³²⁷⁾. » Biezonder negatief klonk Reeders kommentaar na het defilé van 1 april. De gebeurtenis had immers nog scherpere complexen wakker geroepen dan normaal was voorzien. « Het vertrouwen in het Vlaamse kamp wordt zwaar op de proef gesteld », schreef hij. De Vlamingen, die anders zo gemakkelijk ruziën, zijn het volkomen onder elkaar eens om te betreuren « dat de intocht van de Walen nu net in de door de Vlamingen sedert zolang omstreden hoofdstad van het land moest gebeuren ». Zó sterk voelen zij zich benadeeld, zó diep is het wantrouwen ingevreten dat er stemmen opgaan die beweren « dat het voor de Vlamingen onder Duits bestuur niet beter zal zijn dan in het oude België ». Voor de Vlamingen blijft Degrelle een « Belgisch » politicus die de suprematie in de Belgische ruimte nastreeft, hetgeen neerkomt op de bevoorrechting van de Waalse volksgroep of, tenminste, tot denationalisering van de Vlaamse leidt ⁽³²⁸⁾. Reeder betreurde dat de Vlaamse bezorgdheid om het « Belgische feit » nog aangroeide door de « onbehendige berichtgeving van de Rijksduitse pers ». Had zowel de *Völkischer Beobachter* als andere gezaghebbende Duitse bladen het de laatste weken niet herhaaldelijk over de « Belgische volksleider Degrelle » gehad, over het « Belgische volk » en « Belgische jeugdleiders » ? De Vlamingen zien daarin niet een bewijs van de onwetendheid van journalisten maar wel de uiting van « een bepaalde koers ». Voor bijzonder betreurenswaard hield men het in Vlaamse kringen, aldus Reeder verder, dat Degrelle zijn suksessen te danken had aan zijn oude, getrouwe aanhangers uit Vlaanderen, « die de helft van zijn Waalse brigade leverden ⁽³²⁹⁾ ».

(325) In dezelfde zin schreef Koch, *Landesgruppenleiter* van de *Ausland Organisation der NSDAP*, 6 maart 1944, aan Bohle, zijn chef. Het schrijven van Koch niet aangetroffen. Zie echter Koch aan Bohle, 27 maart 1944 (BAK, NS 19/1541).

(326) TB 26 (T-501, 106, 707).

(327) Als vorige noot, 708. De rede van Verschaeve dateert van 26 februari 1944.

(328) *In der starken Herausstellung Degrelles und seiner wallonischen Sturmbrigade erblicken die Flamen eine Benachteiligung ihres eigenen Volkstums. Die Zuversicht im flämischen Lager sieht sich auf eine harte Probe gestellt. Es werden vielfach Stimmen laut, dass es den Flamen unter deutscher Verwaltung nicht besser gehen werde als im alten Belgien. Die Flamen halten Degrelle nach wie vor für einen belgischen Politiker, dessen Streben dabinstehe, im Gesamtbelgischen Raum eine Vormachtstellung zu erringen, was eine Bevorzugung der wallonischen Volksgruppe, zum mindestens einer Denationalisierung der Flamen gleichkomme.* (TB 27, T-501, 106, 909.)

(329) Als vorige noot.

In zijn afwijzende beoordeling van Degrelle verwoordde de *Militärverwaltungschef* niet enkel zijn standpunt en dat van het VNV. Wij hebben terloops al aangeduid dat ook de DeVlag de Duitse dans om Degrelle niet goed verteerde. Tijdens een gesprek met Koch, leider van de *Ausland Organisation Belgien* van de NSDAP, te Brussel op 23 maart (een week ongeveer vóór het defilé van de Waalse brigade) zei Van de Wiele weliswaar zich te verheugen omdat Degrelle, « een man uit onze ruimte », door persoonlijke moed het Ridderkruis had verdiend ⁽³³⁰⁾, maar hij maakte zich kennelijk ongerust omtrent zijn eigen toekomstige politieke rol. Het op de voorgrond schuiven van Degrelle, zo bracht hij tot uiting, had in Vlaamse gelederen de vrees doen ontstaan dat de rexistenleider zonder omslag het politieke leiderschap in België zou opeisen. Nog onlangs had Degrelle hem gevraagd « wie in de Belgische ruimte de leiding toevertrouwd zou worden ? » Waarop Van de Wiele geantwoord had dat de beslissing alleen bij de *Führer* lag. Tegen Koch had Van de Wiele nog uiting gegeven aan zijn ongenoegen omdat de Vlamingen zich niet « in dezelfde waardering van hun *Kriegseinsatz* als de Walen » mochten verheugen. De verklaring lag, naar zijn mening, voor de hand : de Waalse Oostfrontvrijwilligers vormen een gesloten troepeneenheid, de Vlamingen staan verspreid over verscheidene SS-divisies ⁽³³¹⁾. Ook over de vermeende strekking van de gesprekken die Degrelle na zijn optreden te Parijs met Franse kollaborerende politici gevoerd zou hebben, sprak Van de Wiele zijn « onbehagen » uit ⁽³³²⁾.

Voor de kollaborerende Vlamingen die zich achteruitgesteld voelden, zou een defilé van de SS-stormbrigade *Langemarck* te Brussel als een balsem op de wonde gewerkt hebben. Begin april drong Reeder in die zin aan. Het is wenselijk, pleitte hij, de gegriefden het bewijs te leveren dat zij « niet minder gewaardeerd en niet slechter behandeld worden dan hun Waalse kameraden ⁽³³³⁾ ». Niet zonder opzet deelde hij een paar weken later mee dat de geruchten omtrent een te verwachten intocht van de Vlaamse Oostfrontvrijwilligers de gedrukte stemming bij de Vlamingen reeds gunstig beïnvloed hadden ⁽³³⁴⁾. Die geruchten waren echter niet gegrond. 30 april ging een brief van Himmler aan Schellong, kommandeur van de *Langemarck* : wegens de te verwachten landing moest de *Einmarsch* van de brigade in de *Heimat* uitgesteld, vrouwen en verloofden zouden uitgenodigd worden tot een verblijf in *SS-Erholungsheimen* ⁽³³⁵⁾. Dezelfde dag ondertekende Himmler (tweede magere troostprijs voor de Vlamingen) een speciale dagorder voor

(330) Koch aan Bohle, leider (met de rang van *Gauleiter*) van de *Ausland Organisation*, 27 maart 1944 (BAK, NS 19/1541 en T-175, 80, 2600672-74). Zie nog noot 332.

(331) Kommentaar van Koch : *Diese Äusserung Van de Wiele bestätigt das, was ich in meinem Schreiben vom 6. März 1944 über die Enttäuschung in flämischen Kreisen hinsichtlich nicht genügender Anerkennung ihrer Kriegseinsatz geschrieben habe.*

(332) 13 april 1944 stuurde Bohle een afschrift van het schrijven van Koch van 27 maart aan Himmler. Bohle ging van de veronderstelling uit dat het gesprek Koch-Van de Wiele de *Reichsführer* interesseren zou (BAK, NS 19/1541 en T-175, 80, 2600671).

(333) TB 27 (T-501, 106, 905-906).

(334) TB 28 (T-501, 106, 974).

(335) Himmler aan Schellong, 30 april 1944 (BAK, NS 19/229).

de *Langemarck* waarin hij uiting gaf aan zijn « erkentelijkheid voor de tijdens de gevechten der laatste maanden betoonde en beproefde dapperheid alsmede voor de heldhaftige houding »⁽³³⁶⁾. Merkwaardig : alleen Van de Wiele ontving, als *Landesleiter* van de DeVlag, een afschrift van de twee stukken met een begeleidend schrijven van Himmler. *Flandern*, zo heette het daarin, *kann auf seine Söhne, ihren Geist und ihre Leistung stolz sein* ⁽³³⁷⁾. Blijkbaar herinnerde de *Reichsführer* zich niet dat het VNV ooit vrijwilligers voor het Oostfront geworven had aangezien hij Elias niet informeerde. De verklaring van het negeren van de VNV-leider door Himmler ligt vanzelfsprekend in het feit dat het VNV sedert 14 augustus 1943 geweigerd had nog voor de *Waffen-SS* te werven. De speciale dagorder verscheen ruim veertien dagen later in *Volk en Staat* ⁽³³⁸⁾. Kommentaar van Reeder bij het afgelasten van het Vlaamse vrijwilligersdefilé : de Vlamingen zijn ten zeerste bedroefd dat, om militaire redenen, de *Langemarck* niet gegund wordt wat de *Wallonie* wél gegund kreeg ⁽³³⁹⁾. Maar ook van de belofte dat de vrouwen en verloofden naar *SS-Erholungsheimen* uitgenodigd zouden worden kwam niets terecht. De zaak bleef aanslepen tot in juli. Jungclaus was het niet eens met Himmlers voorstel. Het spoorwegverkeer was overbelast, voerde hij aan. En wat met de veiligheid van de reizigers ? 25 juli meldde Brandt namens Himmler aan Berger dat de uitnodiging voor de Vlaamse vrouwen achterhaald was daar de manschappen reeds aan het front stonden ⁽³⁴⁰⁾.

Bekend is dat Degrelle het verspreiden van leugenachtige geruchten als middel in de politieke strijd doeltreffend hanteerde. Ook daarvoor moest Reeder waarschuwen. Nu hij het Ridderkruis verworven had greep de rexistenleider andermaal naar zijn beproefde wapen : zijn machtsovername was nakend, tenminste zijn benoeming tot politiechef waardoor hij tot een soort Belgische Darnand gepromoveerd zou worden ⁽³⁴¹⁾. Die geruchten leken enige grond te krijgen toen Belgische hogere ambtenaren van rexisten vernamen dat zij, na de eerstdaags verwachte aanhouding van de sekretarissen-generaal, zouden moeten beslissen of ze bereid waren ook onder Degrelle in dienst te blijven. Reeder reageerde heftig : geen experimenten met Degrelle ! Alle Duitse diensten worden verondersteld te weten dat die man met plannen rondloopt die zó onwezenlijk zijn dat ze geen woord discussie verdienen ⁽³⁴²⁾.

Toen de Rex-leider het waagde ook politiek tot Vlaanderen door te stoten beschikte Reeder over andere afweermiddelen dan alarmerende schrifte-

(336) Volgens de vertaling in *Volk en Staat* van 18-19 mei 1944.

(337) Himmler aan Van de Wiele, 30 april 1944 (BAK, NS 19/229).

(338) 18-19 mei 1944. Waarschijnlijk werd de VNV-leider door Schellong geïnformeerd.

(339) TB 29 (T-501, 106, 1056).

(340) Berger aan Brandt, 14 juli en Brandt aan Berger, 25 juli 1944 (BAK, NS 19/229, F 11/14).

(341) Darnand was sedert 30 december 1943 sekretaris-generaal voor de ordehandhaving in de regering-Laval. Hij beschikte over de geduchte *Milice française* voor het bestrijden van de binnenlandse vijand, het verzet (J. DELPERRIE de BAYAC, *Histoire de la Milice*, Parijs, 1969, p. 226).

(342) TB 27 (T-501, 106, 906).

lijke waarschuwingen aan hogerhand. Hier was de *Militärverwaltungschef* bevoegd en kon hij zelf rechtstreeks ingrijpen. Dat deed hij ook en met sukses. Krachtens de overeenkomst van 10 mei 1941 was Rex als politieke organisatie uit Vlaanderen verdwenen ⁽³⁴³⁾. Na de opslorping van Rex-Vlaanderen door het VNV was het Vlaamse landsgedeelte voor het rexisme verboden jachtterrein geworden. Degrelle had stipt de overeenkomst nageleefd hoewel hij ze slechts als een tactische zet beschouwde in afwachting dat hij in het bezette België het bewind in handen zou krijgen. Dit althans verklaarde hij in april 1943 ⁽³⁴⁴⁾. Maar bewust van zijn militair prestige na Tscherkassy ⁽³⁴⁵⁾ voelde hij zich sterk genoeg om te proberen het verloren gebied terug te winnen. Reeder zette hem onmiddellijk de voet dwars. Kort na het defilé van de brigade hadden oud-leden van het ontbonden Rex-Vlaanderen het plan opgevat hun leider in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel te huldigen. Met de uitdrukkelijke instemming van Reeder oefende de *Oberfeldkommandantur* Brussel voldoende druk uit om de initiatiefnemers van hun plan te doen afzien. De reden? Soortgelijke manifestatie van sympathie kon niet worden toegelaten omdat ze in de gegeven omstandigheden onrust (*Unruhe*) zou uitlokken in het Vlaamse land ⁽³⁴⁶⁾. Hetzelfde gebeurde te Antwerpen, maar details ontbreken hier. Daar en te Gent werd evenwel ook een gecamoufleerd heropleven van Rex-Vlaanderen in de kiem gesmoord. Twee bekende Franse radiojournalisten, Jean Hérold-Paquis en Azéma, zouden er lezingen komen houden. Na overleg met de Sipo had Reeder de bijeenkomsten laten verbieden. Azéma nam hij diens radioreportages van het defilé

(343) *Bijdragen*, 5, december 1978, p. 51.

(344) Als vorige noot, p. 96-97.

(345) Men vindt een uiting van Degrelles aanmatiging in een incident met C. Canaris. Ter gelegenheid van zijn onderscheiding met het Ridderkruis (20 februari 1944) hield Degrelle te zijnen huize een groots avondfeest waarop ook Canaris als chef van de Sipo-SD-Brussel, uitgenodigd was. Omstreeks 11 uur viel de rexistenleider (onder invloed?), in aanwezigheid van talrijke gasten in het salon van mevrouw Degrelle, fel uit tegen Canaris. In ongezoeten taal verweet hij hem, Rex tegen te werken. Naar de letters op de mouw van Canaris' uniform wijzend beweerde hij dat SD *Surveillance Degrelle* betekende. W. Reusch, *Oberregierungsrat* bij de *Militärverwaltung*, die perfect het Frans meester was, vertaalde zin na zin de verwijten. Canaris antwoordde dat hij zijn belager een half uur tijd gaf om zich te verontschuldigen en verliet daarop de plaats van het incident. Na verloop van ettelijke minuten verzocht Degrelle, bij monde van zijn adjudant Schaeffer, Canaris het incident te vergeten. Canaris' commentaar in juni 1947: Degrelle is een voortreffelijk soldaat wiens dapperheid al in 1944 bijna legendarisch was. Politiek beschouw ik hem als een avonturier. Dat heb ik destijds, in beperkte kring, ook gezegd (Canaris aan Maystadt, een van zijn Belgische advocaten, uit Nijvel, gevangenis, 10 juni 1947. Evdok). Typisch voor de wijze waarop Degrelle zijn lezers voorlicht is het volgende: in het interview in *Spécial-L'Eventail* (13 juni 1980, p. 6) maakt hij wel uitvoerig gewag van het incident met Canaris maar hij verzwijgt zorgvuldig diens felle reactie en de daarop gevolgde verontschuldiging door Schaeffer namens Degrelle.

(346) Niet gedateerde nota van de *Verwaltungschef* (Callies) in de OFK te Brussel. Het stuk dateert van enkele dagen na 10 april 1944 (NCWO II, Mikrofilm OFK Brussel, 2de filmrol). De bevoegde dienst van Rex had reeds op 31 maart om de voorgeschreven toelating gevraagd voor het huldebetoon dat op 10 april plaats zou vinden. Ofschoon op 9 april bleek dat de aanvraag bij de OFK Brussel zoek was geraakt achtte men het er niet doenlijk de plechtigheid te verbieden. Tengevolge van een luchtaanval op Brussel moest ze echter uitgesteld worden. Er volgde een nieuwe vraag om toelating, dit keer voor 23 april. Om de hierboven vermelde reden bleef ze zonder sukses.

van 1 april biezonder kwalijk : die Fransman had het bestaan, Degrelle *le chef nationalsocialiste de Belgique*, de Waalse brigade het Waalse deel van het Belgisch leger van de toekomst te noemen. Aan de Hallepoort, onder het voorbij marcheren van de vrijwilligers, had hun kopman de Franse reporter *Vive la France!* toegeroepen. Toppunt : in *Le Pays Réel*, de Rex-krant, had diezelfde Azéma het lef betoond Degrelle als « de erfgenaam van het Boergondische streven » te huldigen ⁽³⁴⁷⁾ !

Reeder was het een magere troost te vernemen dat Degrelle, in weerwil van zijn militaire prestige na Tscherkassy, er niet in slaagde steviger voet aan de grond te krijgen in Wallonië. Wat hem bovenal verontrustte was de blijvende vijandige reactie van de Vlaamse kollaboratie op de sterk bevoorrechte behandeling « van Degrelle en van de Walen ⁽³⁴⁸⁾ ». Weer trok hij krachtig aan de alarmbel. In het licht van het Duitse belang en van de *Volkstumspolitik* in België bestempelde hij de « politieke expansiepropaganda » van Degrelle en zijn « innerlijke aanleuning bij Frankrijk » als « hoogst ongewenst en gevaarlijk ». Die aktiviteit (voorzichtig verzweeg Reeder dat zij tot dusverre door de hoogste Duitse instanties was toegelaten) maakt de nieuw-ordegezinde Vlamingen nodeloos kopschuw. Voor de Duitse zaak hebben zij waarachtig meer gepresteerd en zijn zij tot nog méér in staat dan de rexisten ooit gekund hebben en nog kunnen. Bovendien lijkt het van Duitse zijde innerlijk tegenstrijdig steeds te beweren dat over het politieke lot van België nog geen beslissing gevallen is, maar tegelijk Degrelle voor het politieke voetlicht te schuiven en het hem mogelijk te maken te laten geloven dat *hij* de man is op wiens doorslaggevende medezeggenschap een beroep zal worden gedaan voordat het besluit valt ⁽³⁴⁹⁾. Er zij hier andermaal beklemtoond dat er zedelijke moed toe nodig was om zo ondubbeltzinnig positie te kiezen tegen de politieke agitator en Ridderkruisdrager van wie Reeder wist dat hij Hitlers en Himmlers beschermeling was ⁽³⁵⁰⁾. Alleen de grenzeloze verwaand-

(347) TB 28 (T-501, 106, 976). Azéma, hoofdredakteur *Radio Paris*, werkte in 1944 regelmatig aan *Le Pays Réel* mee als korrespondent uit Parijs. In april publiceerde hij in het weekblad *Je suis partout* een artikel dat onder de titel : *Réveil de la Bourgogne*, ook in *Le Pays Réel* van de 27ste, 28ste en 29ste verscheen.

(348) Als vorige noot, 971.

(349) *Vom Standpunkt der deutschen Interessen und der Volkstumspolitik in Belgien ist diese Expansionspropaganda von Degrelle aber höchst unerwünscht und gefährlich. Einmal verprellt sie unnötig die erneuerungsbereiten Flamen, die für die deutsche Sache schon auf Grund ihrer zahlenmässigen Stärke und Zusammenstellung weit mehr geleistet haben und zu leisten in der Lage sind, als dies der Rexbewegung auch beim besten Willen und Eifer möglich war und möglich sein wird. Darüber hinaus erscheint es aber als ein innerer Widerspruch, wenn deutscherseits immer wieder betont wird, dass eine Entscheidung über das politische Schicksal dieses Raumes noch nicht gefallen sei, Degrelle sich aber gleichzeitig auch politisch ins Rampenlicht stellt und den Eindruck verbreiten darf, als ob er der mit den nötigen vollmachten und zusicherungen versehene Patentpolitiker Belgiens sei und die Gestaltung dieses Raumes sich einmal massgeblich nach seinen Plänen richten werde.* (TB 28, T-501, 106, 971-972.)

(350) Volgens F. VAN DER ELST, *Dr. Elias als Leider van het VNV* (Bijdragen, 3, oktober 1974, p. 84) behoort Reeder tot de categorie van de ondergeschikten die hun ambtelijke verslagen voor de machthebbers in het Derde Rijk opstelden « in een *Sklavensprache*, waarbij soms gepoogd werd onrechtstreeks het beleid te beïnvloeden, zonder dit beleid rechtstreeks te durven in betwisting stellen ». Kritiek op deze totaal ongegronde bewering in onze *Kanttekeningen bij een artikel van Frans Van der Elst* (BTNG, VI, 1975, p. 197-238, VII, 1976, p. 329-423).

heid van de gewezen Rex-leider verklaart dat hij in 1976 durft beweren : eerst had ik het bezettingsbestuur te Brussel tegen mij, maar Hitler zelf heeft mij dan opgedrongen. Pas wanneer men (Degrelle bedoelt von Falkenhau-sen, Reeder en hun rechtstreekse medewerkers) daar ontdekt had dat mijn positie bij de *Führer* onaantastbaar was, zijn zij begonnen mij 't hof te maken (*ils se sont mis à me couriser*) ⁽³⁵¹⁾. Er is in Reeder's verslagen aan de op-perste legerleiding en in zijn speciale verslagen aan Himmler géén woord te ontwaren waaruit blijkt dat de schrijver de indruk gaf Degrelle hoe dan ook het hof te maken. Dat zou de *Militärverwaltungschef*, die Degrelle niet luchen kon omdat hij hem voldoende kende, beneden zijn waardigheid hebben geacht. Integendeel, de rexistenleider is het die in oktober-november 1943 gepoogd heeft Reeder in het gevecht te komen terwijl hij hem, als een ordinaire kwaadspreker, nagenoeg tegelijkertijd in de rug schoot ⁽³⁵²⁾.

Een belangrijke vraag is of Degrelle het vertrouwen van Himmler en, via de *Reichsführer*, van Hitler zelf bleef genieten. Er werd Reeder als *Militärverwaltungschef* te Brussel een troost onthouden : dat met name de rexistenleider, door zijn onbesuisd optreden en de propaganda die hij om zijn persoon en zijn streven had uitgelokt, erin geslaagd was, zelfs zijn beschermheer Himmler voor het hoofd te stoten. Die had met enige vertraging, begin juni 1944 pas, door het lezen van een maandelijks verslag van de *Propaganda Abteilung Belgien*, vernomen dat de Vlamingen zich ongerust maakten over de expansiedrang naar Vlaanderen van Degrelle en zijn aanleunen bij Frankrijk. Meer bepaald was de *Reichsführer* ter ore gekomen dat Degrelle zich als « de erfgenaam van Boergondië » op het voetstuk had laten verheffen. Het Vlaamse kamp had in die propaganda een uiting gezien van Degrelles aanspraak op het leiderschap van al de nieuwe-ordebewegingen in België en wel met het oog op het onderdrukken van de Vlamingen ⁽³⁵³⁾. Geërgerd gaf Himmler, via zijn sekretaris Brandt, Berger de opdracht de Waalse voorman eens duchtig op de vingers te tikken. (Sedert de overheveling van de *Légion Wallonie* van het landleger naar de *Waffen-SS* in juni 1943, was Berger de politieke chef van Degrelle.) « Gelieve Degrelle mee te delen : de *Reichsführer-SS* verbiedt elk doordringen naar Vlaanderen. Daarenboven is de huldiging als 'erfgenaam van Boergondië' zowel een takteloosheid als een dwaas-

(351) *Un entretien exclusif avec Léon Degrelle* in *Défense de l'Occident*, XXIV, november 1976, p. 25.

(352) *Bijdragen*, 5, december 1978, p. 165-167.

(353) Vgl. *Propaganda Abteilung Belgien, Stimmungsbericht vom 1. bis 30. April 1944, Geheim*, uit Brussel, 8 mei 1944, p. 2 verso en 3 recto : *Gewisse Versuche Degrelles, nach Flandern hinüber zu greifen und den ehemaligen rexistischen flämischen Flügel... wieder zu sich herüberzuziehen, [haben] das Misstrauen neu entfacht. Aus diesem Grunde sah sich die Militärverwaltung veranlast, Versammlungen Degrelles in Antwerpen und Gent zu verbieten. Auch die nach Frankreich hinübergreifende Propaganda Degrelles (er liess sich von dem französischen Rundfunkkommentator Azéma als den 'Erben Burgunds' feiern), beunruhigt die Flamen. Man sieht in dieser Propaganda den Anspruch Degrelles, Chef aller Erneuerungsbewegungen in Belgien zu werden und das Flamentum an die Wand zu drücken.* (BAK, NS 19/1541.) Klaarblijkelijk heeft Reeder zich voor de beoordeling van Degrelle in zijn TB 28 over april 1944 (T-501, 106, 971 en 975-976), door het verslag van de *Propaganda Abteilung* laten inspireren.

heid ⁽³⁵⁴⁾. » Hoewel Degrelle verondersteld mag worden sedert jaren dit oordeel van Himmler te kennen ⁽³⁵⁵⁾, zal hij in 1976 nog durven beweren dat hij bij Hitler zijn slag had thuisgehaald *sur la question de la Bourgogne... La Bourgogne donc nous était acquise* ⁽³⁵⁶⁾ !

Oppervlakkig beschouwd tilde Berger niet zwaar aan zijn opdracht. Het verslag van de *Propaganda Abteilung* is « partijdig », liet hij Brandt weten ⁽³⁵⁷⁾. Tussen Degrelle en de *Militärverwaltung*, waarvan de *Propaganda Abteilung* afhankelijk is, heerst er *Kleinkrieg*. Berger gaf toe dat Degrelle gepoogd had tot Vlaanderen door te dringen, maar zijn bewering : « Wij hebben Degrelle dat al onmogelijk gemaakt », was gelogen. Want hoe sterk de SS-invloed in mei 1944 zich in het ambtsgebied van von Falkenhausen ook liet gevoelen, alleen de *Militärverwaltung* en de Sipo beschikten over de executieve bevoegdheid en de dito middelen om vergaderingen te verbieden. Als slot van zijn brief aan Brandt deelde Berger hem luchtig mee, het optreden van Degrelle en enkele Fransen als niet ernstig te beschouwen. Drukte maken behoort er nu eenmaal bij, zo meende hij.

Of en door wie eventueel Degrelle de mantel uitgestorven kreeg is niet uit te maken. Of Himmlers brutale terechtwijzing zou gebaat hebben is een vraag die eigenlijk al geen zin meer had toen Berger zijn opdracht ontving. Men schreef 8 juni 1944. Twee dagen tevoren waren de geallieerden in Normandië geland. Degrelle liep sedert ongeveer een maand met andere zorgen rond dan die om het succes van zijn poging tot politieke doorbraak naar Vlaanderen. Rex, als politieke beweging, was voor hem bijzaak geworden. De grondslag van zijn toekomstige politieke macht in België zag hij niet in zijn verschrompelende en hoe langer hoe meer geïsoleerde partij, maar uitsluitend in de brigade die hij tot een divisie wilde zien aangroeien ⁽³⁵⁸⁾. Daar toe waren er 10.000 vrijwilligers nodig. Bij gebrek aan kandidaten in eigen land stelde hij voor, zeer waarschijnlijk na overleg met Himmler ⁽³⁵⁹⁾, onder de Waalse arbeiders in Duitse fabrieken te werven. Om daar de 10.000 vrij te krijgen ging hij bij de Duitse bevoegde diensten de verbintenis aan, binnen een minimum van tijd de namen en adressen te bezorgen van 40.000 in Wallonië en Groot-Brussel gehuisveste landgenoten die er tot dusver in geslaagd

(354) *Sagen Sie bitte Degrelle, der Reichsführer-SS verbüte sich, jedes Uebergreifen nach Flandern. Ausserdem sei das Feiern als 'Erbe von Burgund' sowohl eine Geschmacklosigkeit als auch eine Torheit.* (Brandt aan Berger, 8 juni 1944. BAK, NS 19/1541. T-175, 80, 2600661.) De brief van Brandt aan Berger heeft als oorsprong een stenografische notitie van Himmler op het verslag over april 1944 van de *Propaganda Abteilung*.

(355) Vgl. *Bijdragen*, 1, augustus 1970, p. 100, n. 93.

(356) Als noot 351.

(357) Berger aan Brandt, 9 juni 1944 (BAK, NS 19/1541 en T-175, 80, 2600660).

(358) TB 28 over april 1944 (T-501, 106, 976).

(359) Uit twee telexberichten aan Himmlers sekretaris Brandt blijkt dat Degrelle op 7 mei uit Brussel vertrok en de volgende dag in München verwacht werd, vanwaar hij met een personenwagen verder zou reizen (Himmler tegemoet?). *Hauptsturmführer* Moskopf, referent *Wallonien* bij de *Dienststelle Jungclaus* te Brussel, vergezelde hem (Jungclaus aan Brandt en Moskopf aan Brandt, 7 mei 1944. NCWO II, BDC, III, Degrelle en T-175, 76, 2594573-75).

waren zich aan de verplichte tewerkstelling in Duitsland te onttrekken ⁽³⁶⁰⁾. In opdracht van Degrelle vaardigde zijn belangrijkste politieke medewerker Louis Collard, sekretaris van de *Etat-major du Chef*, op 13 mei het eerste uitvoeringsbevel uit ⁽³⁶¹⁾. Het schreef voor, « onverwijld » in het geheim en onder verzwijging van het doel, een lijst van 10.000 in Wallonië en Groot-Brussel gedomicilieerde « werkweigeraars » (*réfractaires*) aan te leggen. Ze was bestemd voor de bevoegde Duitse diensten in het Rijk. Degrelle zou ze persoonlijk gaan overhandigen ⁽³⁶²⁾. Collard legde er de nadruk op dat de uitvoerders van het bevel zich niet dienden af te vragen of de opgespoorde landgenoten in een nabije toekomst voor verplichte arbeid naar Duitsland zouden moeten vertrekken. Hoofdzaak was dat het overhandigen van de indrukwekkende lijst door de *Chef* zelf automatisch voor duizenden Waalse arbeiders in het Rijk de mogelijkheid zou scheppen de fabriek te verlaten en de gelederen van de *Brigade* te gaan versterken en die aldus tot een divisie te laten aanzwellen. Blijkbaar was Degrelle er zich van bewust dat het ontworpen maneuver zijn volgelingen, die bij de uitvoering betrokken waren, zou doen opschrikken. Vandaar het aandringen van Collard, bovenal aan de divisie te denken. De sekretarissen-generaal die vernomen hadden wat Degrelle aan het voorbereiden was, twijfelden aanvankelijk aan de authenticiteit van de mededeling omtrent de verlangde lijst van de duizenden werkweigeraars. Zij was authentiek en bindend als een bevel ⁽³⁶³⁾. Alleen de omstandigheden ver-

(360) Op zondag 14 mei 1944 vergaderden de kaderleden van Rex Groot-Brussel voor het bespreken van maatregelen betreffende 1) de veiligheid van de leden en hun gezinnen in geval van een geallieerde landing en 2) *pour assurer la victoire de Rex le jour où il prendra le pouvoir*. Bij het einde werd namens Degrelle een mededeling voorgelezen: *L'autorité allemande est disposée à autoriser le transfert de la SS Brigade Wallonie en une division et autorise 10.000 ouvriers wallons travaillant en Allemagne à s'incorporer dans cette nouvelle division. Mais cette autorisation ne deviendra effective que si Rex fournit les noms, prénoms et adresses de 40.000 personnes qui se sont soustraites au travail forcé obligatoire en Allemagne. La région de Bruxelles doit fournir 15.000 noms endéans les 5 jours. Aucune limite d'âge n'est prévue.* (DELANDSHEERE-OOMS, op. cit., IV, p. 144. Men vindt de tekst van de mededeling eveneens in een dossier *Partisans armés*, dat door de Sipo in 1944 werd buitgemaakt en thans bewaard wordt in BAK, R 70, *Belgien*, 4. Mikrofilm in NCWO II.)

(361) *Etat-Major du Chef. Le Secrétaire. Ordre d'exécution n° 35/14*, gedateerd 13 mei 1944. *Par ordre exprès et formel du Chef, le Sturmbannführer et Commandeur Léon Degrelle, il est imposé aux cadres de l'Etat-Major et du mouvement rexiste proprement dit*, enz. (NCWO II, Rex, VII, 24).

(362) Het getal te leveren namen en adressen verschilde van stad tot stad zonder dat het duidelijk is of steeds het bevolkingscijfer als criterium werd aangelegd (Brussel 2.500, Luik 1.660, Charleroi 1.200, Bergen 800, Verviers 465, maar Braine-l'Alleud 550).

(363) Nog op 16 juni verklaarde Romsée dienaangaande het resultaat van een onderzoek af te wachten (Pv. Komitee sekretarissen-generaal, 9 en 16 juni 1944). Het uitvoeringsbevel van Collard in dato 13 mei bewijst dat de mededeling namens Degrelle (noot 361) authentiek en bindend was. Zie nog het vertrouwelijk schrijven van OFK 589 (Luik) van 10 juli 1944 betr. *Arbeitseinsatz Reich; hier: Anwerbung von Wallonen, die von der Rex-Bewegung namhaft gemacht werden*, met verwijzing naar een dienstbespreking van daags voordien (NCWO II, Rex, VI, 16). Elke twijfel omtrent de authenticiteit van de mededeling van Degrelle van begin mei 1944 wordt weggenomen door Matthys, plaatsvervangend leider van Rex. In de uitvoerige memorie die hij voorlas op zijn proces voor de Krijgsraad te Brussel (8 mei 1947) verklaart hij dat het bevel verstrekt werd via Collard omdat hij, Matthys, het met Degrelle niet eens was. *Il s'agit d'un ordre particulier de Léon Degrelle... Cet ordre fut donné hors de moi... Je fis part à Léon Degrelle de ce rare désaccord... Il me rétorqua fina-*

hinderden dat de uitvoering de eerste voorbereidende fase overschreed ⁽³⁶⁴⁾.

Om terug te keren tot de verhouding Berger-Degrelle in juni 1944 : eigenlijk maakte de chef van het *SS-Hauptamt* zich meer zorg aangaande de rexistenleider dan men geneigd is af te leiden uit zijn luchtig gestelde brief van de 9de aan Himmlers sekretaris Brandt. Want diezelfde dag deed Berger aan dezelfde geadresseerde nog een andere brief toekomen in welk topgeheim dokument hij meedeelde dat hij over enkele dagen de *Reichsführer* om ontslag als chef van het *SS-Hauptamt* zou verzoeken. Reden : o.m. Degrelle ⁽³⁶⁵⁾. Deze laatste had het aangedurfd op eigen initiatief politieke besprekingen te voeren met *SS-Obergruppenführer* Jüttner, het hoofd van het *SS-Führungshauptamt*, kollega van Berger en een van zijn intieme vijanden. (Het is goed voor ogen te houden dat Degrelle Jüttner militair ondergeschikt was zoals hij het Berger politiek was.) Net als altijd, precizeerde Berger, had Degrelle « eenzijdig » gerapporteerd. Meer nog : Jüttner had dit eenzijdige verslag doorgegeven, waarschijnlijk aan Himmler, zonder voorkennis van Berger, die pas naderhand door Jungclaus op de hoogte gebracht werd ⁽³⁶⁶⁾. Vandaar grote ergernis. Als chef van het *SS-Hauptamt* (hét *Allgemeine Hauptamt*, onderstreepte Berger) stond hij erop dat de kollega's over al de zaken die zij « onder hun verantwoordelijkheid behandelden », hem zouden informeren. De maat was vol met o.m. het geval-Degrelle. Berger zou niet dulden dat de bevoegdheid van zijn ambt verder door Jüttner ondermijnd werd. Hij beweerde niet aan vervolgingswaan te lijden. *Ich habe darüber geschlafen... Ohne mich*, besloot hij.

Bergers stukje teater met het dreigement van ontslag bleef zonder gevolg. Maar het is wel van betekenis — en wij komen daarmee tot Degrelle terug — dat de rexistenleider begin juni 1944, nauwelijks drie maanden na zijn Ridderkruis en twee na het militaire defilé, het voor mekaar gekregen had Himmler en Berger om politieke redenen diep te ontstemmen. Er is ook reden toe te geloven dat Reeder, met zijn herhaalde waarschuwingen voor de Belgizist Degrelle, op hoog niveau ten slotte niet aan een dovemansdeur had geklopt. Op 6 juni ging van Goebbels' ministerie van Propaganda een vertrouwelijke instructie aan de Duitse pers tegen het ophemelen van Degrelle en Rex : uitdrukkingen als « Leon Degrelle, leider van de Belgische hernieu-

lement qu'il s'agissait d'une affaire légionnaire qui ne m'engageait pas et qu'il ferait rédiger ses ordres en conséquence. C'est ce qui explique la forme particulière de ces instructions. (Evdok.)

(364) Vgl. *Proces-Matthys c.s., Exposé des faits*, p. 56 (het deel over Collard) (NCWO II). Degrelle detacheerde een luitenant van de *Brigade Wallonie* bij Collard om de uitvoering van het bevel te controleren. De ontvangen namen en adressen werden te Brussel op kaarten gebracht. De Duitse diensten ontvingen echter de verzamelde gegevens niet, *seuls les événements ont empêché cette transmission*.

(365) Berger aan Brandt, 9 juni 1944. *Geheime Kommandosache* (Staatsarchiv Nürnberg, 56, NO-3007). De andere vier in Bergers schrijven behandelde gevallen gaan zonder uitzondering over kompetentiebetwistingen met Jüttners *SS-Führungshauptamt*. Een bittere Berger stelt de vraag : wat is het *SS-Hauptamt* ? « Mijn antwoord : de Assepoester. »

(366) Berger schrijft dat « de HSSPF » hem ingelicht had. Hij bedoelt natuurlijk Jungclaus, die echter pas in augustus 1944 tot HSSPF te Brussel benoemd zou worden (hierachter, p. 184).

wingsbeweging » of « de Belgische leider en oorlogsheld Degrelle » moesten vermeden worden. Voor Degrelle paste enkel de benaming « leider van de Waalse rex-beweging »⁽³⁶⁷⁾.

Onvermijdelijk rijst dan ook de vraag hoe de verhouding van Degrelle tot andere hoge Duitse gezagdragers zich zou hebben ontwikkeld indien het militaire vraagstuk in het Westen, na de geallieerde landing, niet spoedig al de andere in de schaduw had gesteld. Zouden zijn politieke wispelturigheid⁽³⁶⁸⁾ (die mettertijd niet meer als soepelheid beschouwd kon worden), zijn tot ongeduld drijvende machtshonger, zijn intriges hem geen parten hebben gespeeld? Er bestaat geen antwoord op die vraag. Maar er is wel een kostbare aanwijzing voor de kennis van Hitlers en Himmlers opvattingen over Degrelle in juli 1944: de hiervóór al gedeeltelijk ontlede politiek belangrijke bespreking van de 12de in het *Führerhauptquartier*, vlak vóór het vervangen van de *Militärverwaltung* door een *Zivilverwaltung* te Brussel. Tijdens dit overleg voerden Hitler en Himmler het woord ter instructie van Grohé, de nieuwe Rijkskommissaris te Brussel. Men zal zich de duidelijke uitspraak van Hitler over het politieke lot van België herinneren: een Rijksgouw Vlaanderen en een Rijksgouw Wallonië⁽³⁶⁹⁾. Het is opvallend dat voor Himmler Degrelle toen een minder vaste politieke waarde dan Van de Wiele betekende. Met Rex, « de nieuwe-ordebeweging van de Walen », was immers voorzichtigheid geboden benadrukte hij. Degrelle is beslist een « zeer behendig » maar meteen een « voor verandering vatbaar » politicus. Die behendigheid bestond erin dat hij « de Rex-beweging tenslotte de gedachte van het Grootgermaanse Rijk had bijgebracht ». De vatbaarheid voor verandering,

(367) BAK, ZSg 109/50. *Sammlung Oberheitmann*. — In zijn TB 30 over juni 1944 stelde Reeder vast dat de « belgicistische strekking » van Rex, in 't bijzonder van Degrelle, maar steeds sterker naar vorentreedt. Kenschetsend in dat verband was het feit dat volgens de meeste aanplakbiljetten voor zijn werving in Duitsland gebruikt, Degrelle het niet over Wallonië maar over België had (T-501, 106, 1155).

(368) Het verleden van Degrelle, zijn aanpassingsvermogen, zijn « herhaaldelijk bewezen wispelturigheid » beschouwde Reeder van het begin tot het einde der bezetting als beslissend negatieve factoren bij de politieke beoordeling van de rexistenleider. Zie o.m. TB 23 over januari-maart 1943 (T-501, 106, 56-57).

(369) Hiervóór, p. 158. *Bijdragen*, 1, augustus 1970, p. 70-132. In 1980 gekonfronteerd met die duidelijke verklaring van Hitler zocht Degrelle, zoals steeds, redding in een stoute en leugenachtige bewering. *J'ai été chez lui une semaine plus tard et je l'ai amené à réviser sa position*. (Interview met Degrelle in *Spécial-L'Eventail*, 6 juni 1980, p. 8.) Degrelle fantazeert. Op 10 juli, twee dagen na de moord op zijn broer te Bouillon, kwam Degrelle uit Zuid-Duitsland waar hij in fabrieken vrijwilligers voor het Oostfront wierf, naar België terug. Hij verliet het land rond het midden van augustus met bestemming Estland. Pas eind september-begin oktober, enkele weken na zijn tweede decoratie (het Eikenloof bij het Ridderkruis van het IJzeren Kruis) werd hij voor de tweede maal door Hitler ontvangen. Het is dus onmogelijk dat Degrelle een week na 12 juli de *Führer* zou ontmoet hebben. Totaal ongeloofwaardig *a priori* is zijn bewering als zou hij Hitler een andere *Belgienpolitik* hebben opgedrongen. Overigens is het uiterst vreemd dat Degrelle vroeger, toen hij over zijn tweede ontvangst door de *Führer* uitweidde, er niet aan gedacht heeft de uitzonderlijke verdienste voor zich op te eisen waarop hij pas in 1980 meent prat te mogen gaan. De verklaring ligt voor de hand: niemand had hem vroeger dan de redacteur van *Spécial-L'Eventail* met de duidelijke verklaring van Hitler gekonfronteerd.

(een eufemisme voor wispelturigheid) had evenwel tot het plotselinge heropflitsen van de « idee van een Grootboergondisch Rijk der Walen » geleid ⁽³⁷⁰⁾. De laatste twee aangehaalde woorden wogen zwaar in het nadeel van Degrelle. Want een overwicht, zij het van laattijdig als Germanen erken- de Walen in een (problematisch) Groot-Boergondië, kon niet naar de zin van Himmler en Hitler zijn. Degrelle was intussen een nuttige faktor, dat wel. Nuchter merkte Himmler nog op : Degrelles tesis als zou de Waal een geromanizeerde Germaan zijn, is « een formule die wij met sukses tot de onze kunnen maken ». Wat hij daarmee bedoelde blijkt zonneklaar uit de volgende zin : « Uit Wallonië zouden wij later een militieklasse ter sterkte van ongeveer 30.000 man [voor de *Waffen-SS*] kunnen oproepen ⁽³⁷¹⁾. » Geen sprake van een politieke opdracht die voor Degrelle weggelegd zou zijn. Uit de bewaarde aantekening blijkt ook dat de *Reichsführer-SS* geen woord verloor over het militaire prestige van de rexistenleider, maar dat hij zich lovend over de Vlaamse Oostfrontstrijders uitliet. « Het Vlaams Legioen heeft voortreffelijk gevochten », getuigde hij. Blijkbaar koesterde Himmler toen, op korte termijn, meer illuzies over Vlaanderen dan over Wallonië. De gedachte van de verplichte militaire dienst in de *Waffen-SS* waarmee hij begin 1943 gespeeld had ⁽³⁷²⁾, dook weer op. « Vlaanderen is », zo gaf hij als zijn overtuiging te kennen, « het land waar wij met het oproepen van een militieklasse voor de soldatendienst [in de *Waffen-SS*] zouden kunnen beginnen... Een militieklasse bestaat uit ongeveer 40.000 man ⁽³⁷³⁾. »

Die kille besluiten van Himmler, die hij ook hier in Hitlers naam uitsprekt, vormen een schrille tegenstelling tot de naoorlogse grootspraak van Degrelle : mijn invloed op Hitler was zo groot, zou hij in 1949 boudweg beweren, dat ik van hem, mocht hij de oorlog hebben gewonnen, alles had kunnen bekomen voor België ⁽³⁷⁴⁾. *J'aurais pu lui demander n'importe quoi*, zo pocht hij andermaal ongeveer twintig jaar later ⁽³⁷⁵⁾. Feit is dat Himmler

(370) *Die Erneuerungsbewegung der Wallonen müsse vorsichtig behandelt werden. Ihr Leiter Léon Degrelle sei ein äusserst geschickter aber sehr wandlungsfähiger Politiker, der die Rexistenbewegung schliesslich zum Gedanken des Grossgermanischen Reiches geführt habe, bei dem dann plötzlich aber wieder der Gedanke eines grossburgundischen Reiches der Wallonen aufblitze.* Het is niet duidelijk wat Himmler hier bedoelt met « Grootboergondisch Rijk van de Walen ». De zogenaamde Boergondische terminologie van Degrelle is evenmin duidelijk.

(371) *Die These Degrelles, der Wallone sei ein romanisierter Germane, sei eine Formel, die wir uns sehr wohl zu eigen machen könnten. Aus Wallonien könnten wir später einen Jahrgang von etwa 30.000 Stärke einziehen.* De diplomaat von Bargen, die bij de *Militärverwaltung* te Brussel Buitenlandse Zaken vertegenwoordigde, had reeds in januari 1943 betoogd : geen politieke experimenten met Degrelle, maar wij hebben hem « dringend nodig voor het legioen » (*Bijdragen*, 5, december 1978, p. 69).

(372) *Bijdragen* als vorige noot, p. 38-40.

(373) *Vlandern sei das Land, in dem wir mit der Aushebung von einem Jahrgang für den Kriegsdienst beginnen könnten. Die Vlämische Legion habe sich ausgezeichnet geschlagen. Ein Jahrgang machte etwa 40.000 Mann aus.* Men merke op dat Himmler het spoedige invoeren van de militaire dienstplicht in Vlaanderen overwoog terwijl Wallonië pas later daarvoor in aanmerking zou komen.

(374) DEGRELLE, *La Cohue de 1940*, Lausanne, 1949, p. 526.

(375) Woorden ontleend aan een interview van twee journalisten van *Radio Télévision Belge* met Degrelle, te Madrid, december 1977. In hetzelfde interview beweert Degrelle dat zijn onderhoud met Hitler op 20 februari 1944, na Tscherkassy, « een

medio juli 1944 de benaming *Chef der Wallonen* voor Degrelle net genoeg achtte, maar dan pas na verloop van tijd wanneer zij gebruikelijk geworden zou zijn ⁽³⁷⁶⁾. Aan Verschaeve die hem kort daarop in Beieren ontmoette, vertelde de *Reichsführer* dat hij « de bokkesprongen van Degrelle » kende. « Het valt af te wachten waar hij zich naartoe wendt : naar Frankrijk of naar ons », zou Himmler toen nog hebben gezegd ⁽³⁷⁷⁾. Voor de houding van Duitsland, voor of tegen Degrelle, zou de houding van deze laatste zelf bepalend zijn ⁽³⁷⁸⁾. Ook nadat de aanvoerder van de Waalse vrijwilligers het top-punt van zijn krijgsroem had bereikt (het Ridderkruis met Eikenloof — eind augustus) kon hij tegen geen prestigieuzere politieke toekomst opkijken dan tegen die van *Chef der wallonischen Volksgruppe* onder rechtstreekse Duitse controle in een *Reichsgau Wallonien* met als tegenhanger Van de Wiele, *Landesleiter der flämischen Volksgruppe* in een *Reichsgau Flandern* ⁽³⁷⁹⁾. Men zal daarom geen belang hechten aan een lichtgelovig schrijver die beweert dat Degrelle « misschien een ernstige kans maakte op de opvolging van Hitler ⁽³⁸⁰⁾ » ! Zulk een bewering hoort thuis in het gevarieerde arsenaal van Degrelles naoorlogse grootspraak.

nacht » zou geduurd hebben. In juni 1963 had hij gezegd : acht dagen (hiervóór, noot 309). *Cette nuit-là, dans l'hypothèse... où l'Allemagne eût gagné et où l'Europe eût été faite selon Hitler..., a été assurée la survivance et plus que la survivance, la grandeur de notre peuple. Ce fut une nuit indicible.* Bekend is reeds dat, volgens de notitie van Degrelle zelf in zijn zakagenda, de ontvangst in het *Führerhauptquartier* niet langer dan één uur (van 23 tot 24 uur) duurde (hiervóór, noot 308). Het gesprek liep over de militaire operaties bij Tsjerkassy. Aanwezig waren o.m. twee Duitse generaals die zich eveneens hadden onderscheiden. Dat Hitler toen met Degrelle, in tegenwoordigheid van die twee generaals, afspraken zou hebben gemaakt over de politieke toekomst van België na de verwachte overwinning, is zonder meer ondenkbaar. Een van de grondregels van Hitlers politiek was precies, zich niet uit te spreken over het lot van de bezette gebieden vóór het einde van de oorlog.

(376) Brandt, namens Himmler, aan *SS-Obergruppenführer* von Herff, 14 juli 1944 (T-175, 76, 2594577 en NCWO II, BDC III, Degrelle). von Herff had Brandt de oorkonde waarbij Degrelle tot *Chef der 5. SS-Freiw. Sturmbrigade 'Wallonien'* benoemd werd, teruggestuurd zonder de handtekening van Himmler. *Der Reichsführer-SS meinte dazu, dass Degrelle ja als Chef der Wallonen bezeichnet werden soll. Er möchte aber diese Bezeichnung nicht mit einer Urkunde festlegen, sondern sie müsste sich vielmehr von selbst einführen.*

(377) VERSCHAEVE, *De Tweede Wereldoorlog in Verzameld Werk*, VIII, p. 677-678.

(378) Volgens een brief van Verschaeve aan A. Deckmyn, eind december 1944. Dr. Deckmyn bezorgde ons een afschrift van die brief, waarvoor hier onze dank.

(379) *Bijdragen*, 1, augustus 1970, p. 98 en 127. W. MEYERS, « De Vlaamse Landsleiding ». Een emigrantenregering in Duitsland na september 1944 ? in *Bijdragen*, 2, oktober 1972, p. 67-68. Om zijn blazoen te vergulden zal Degrelle nog in 1980 beweren dat hij in december 1944, in het kielzog van het von Rundstedt-offensief, als de door Hitler erkende *Volksführer* naar België terugkwam (vgl. het in noot 369 aangehaalde interview van Degrelle in het weekblad *Spécial-L'Eventail*, 6 juni 1980, p. 8). Degrelle vergeet natuurlijk te vermelden dat zijn hypotetische bevoegdheid niet verder zou gereikt hebben dan Wallonië.

(380) J. DELAUNAY, *La dernière guerre et l'anti-histoire* in het maandblad *Le nouvel Europe Magazine*, oktober 1979. De schrijver beroept zich op (voorzichtigheidshalve) niet nader genoemde *survivants de l'entourage de Hitler*. Zijn bronnen wenst hij (nog) niet bekend te maken ! Ze zouden ergens veilig bewaard zijn en *sortiront en temps opportun*. De nieuwsgierige lezer gelieve intussen dus geduld te oefenen tot Delaunay oordelen zal dat de tijden gekomen zijn.

§ 3. Jungclaus HSSPF met beperkte bevoegdheid

Wij wierpen reeds de vraag op waarom Himmler begin maart 1944 van ongeduld brandde om de benoeming van zijn beschermeling Jungclaus tot HSSPF door te drukken. Op het eerste gezicht bestond er toen geen gewichtige reden meer tot bezorgdheid. Twee maanden voordien was, als resultaat van een voorbereidende bespreking in de Rijkskanselarij te Berlijn, waaraan ook Reeder had deelgenomen, de principiële beslissing getroffen, de *Führer* voor te stellen op een daartoe geschikt moment de *Militärverwaltung* te Brussel door een *Zivilverwaltung* te vervangen⁽³⁸¹⁾. Himmler wist dus dat eerlang de HSSPF te Brussel hem als het ware automatisch in de schoot zou vallen. Wij stipten ook reeds aan dat dit vooruitzicht hem feitelijk niet welgevallig was omdat hij zijn regionale vertegenwoordiger met politionele én politieke bevoegdheid nog vóór de komst van de *Reichskommissar* te Brussel benoemd en veilig geïnstalleerd wenste te zien⁽³⁸²⁾. Het is dan ook niet uitgesloten dat de ongeduldige Himmler rekening hield met de aanstelling van een *Reichskommissar* die, als vertegenwoordiger van Hitler, niet bereid zou zijn in zijn nieuw ambtsgebied een HSSPF met vërreikende politieke bevoegdheid te dulden.

In hun kronologische volgorde spreken de feiten een duidelijke taal.

Op 25 februari, dat is vijf dagen vóór zijn onderhoud met Canaris in de buurt van Salzburg, ontving Himmler ambtshalve een uitgebreide nota over de zo pas vermelde bespreking van 3 januari in de Rijkskanselarij⁽³⁸³⁾. Een passus in dit stuk moet hem getroffen hebben : komt er in België en Noord-Frankrijk een *Zivilverwaltung* dan belet er niets meer de benoeming van een HSSPF waartegen de *Militärverwaltung* zich steeds heeft verzet. De nota precizeerde echter (tot ongenoegen van Himmler, wij komen daar nog op terug) dat het om een HSSPF « volgens Nederlands en Noors model » ging⁽³⁸⁴⁾. Bij die nota was een ontwerp-dekreet betreffende de vestiging van het nieuwe bezettingsbestuur in België en Noord-Frankrijk gevoegd.

Himmler reageerde niet onmiddellijk. Op 6 maart, dat is vijf dagen na de woedeaanval in aanwezigheid van Canaris en de vernederende boodschap voor Reeder⁽³⁸⁵⁾, belde zijn sekretaris Brandt de bevoegde diensten in de Rijkskanselarij op : de *Reichsführer-SS*, meldde hij, mist in het ontwerp-dekreet een artikel over de HSSPF⁽³⁸⁶⁾ ! Toen na verloop van twaalf dagen

(381) Hiervóór, p. 122.

(382) Hiervóór, p. 143.

(383) Lammers aan Himmler, 25 februari 1944 (BAK, R 43 II/678a). Het is nagenoeg ondenkbaar dat Himmler als Minister van Binnenlandse Zaken niet vroeger, ten minste informeel, op de hoogte gebracht werd van de bespreking van 3 januari 1944.

(384) *Der Einsetzung eines Höheren SS- und Polizeiführers nach niederländischen und norwegischen Muster, der sich die militärische Verwaltung stets widersetzt hat, steht nach Einführung der Zivilverwaltung nichts mehr im Wege.*

(385) Hiervóór, p. 140.

(386) Volgens een notitie van Laue, ambtenaar in de Rijkskanselarij, 6 maart 1944 (BAK, R 43 II/678a).

het antwoord van de Rijkskanselarij nog uitbleef greep Brandt opnieuw naar de telefoon ⁽³⁸⁷⁾. Dit keer (18 maart) omschreef hij nauwkeurig wat zijn chef verlangde : een HSSPF te Brussel wiens ambtelijke verhouding tot de *Reichskommissar* en tot de *Reichsführer-SS* zelf identiek zou zijn met die reeds vastgelegd voor de *Höheren SSPF* (meervoud) in de Oostelijke bezette gebieden ⁽³⁸⁸⁾. Anders uitgedrukt : niet het Noorse en het Nederlandse voorbeeld moesten model staan ; in België en Noord-Frankrijk was er slechts plaats voor een HSSPF met dezelfde status en dezelfde bevoegdheid als zijn kollega's in het Oosten.

De omschrijving van de hier bedoelde ambtelijke verhouding en van de taak van Himmlers vertegenwoordigers in Noorwegen (24 april 1940) en in Nederland (18 mei van hetzelfde jaar) was inderdaad « uiterst vaag » gebleven. Wellicht was dat « voornamelijk bewuste opzet » van Himmler geweest ⁽³⁸⁹⁾ die geen bindende paragrafen wenste maar, zijn tactiek getrouw, uit het ambt verlangde te halen wat er uit te halen viel. Hoe dan ook, de bepalingen betreffende de positie en de bevoegdheid van de *Höheren SSPF* in de Oostelijke bezette gebieden (Hitlers *Erlass* van 17 juli 1941) waren duidelijker dan die in de Noorwegen- en de Holland-dekreten ⁽³⁹⁰⁾. Tevens waren zij rekbaar genoeg om de regionale Himmlers in het Oosten voldoende armslag tot politieel en politiek *Hineinregieren* te bieden zonder dat zij zich hoefden te bekommeren om de formele « rechtstreekse en persoonlijke » ondergeschiktheid aan hun respectieve rijkskommissarissen ⁽³⁹¹⁾. Had Himmler zelf niet reeds twee maanden voordien, tijdens de voorbereiding van de operatie *Barbarossa*, benadrukt dat zijn vertegenwoordigers in het Oosten zouden worden ingezet *für das Gebiet der politischen Verwaltung* ⁽³⁹²⁾ ? Het is van kapitaal belang hier niet uit het oog te verliezen dat zij in al de bezette gebieden steeds optraden als de verdedigers van Himmlers belangen in de uitoefening van diens dubbele functie : de politieele, als *Chef der Deutschen Polizei*, de politieke, als *Volkstumsbeauftragter der NSDAP* ⁽³⁹³⁾ — en dat die laatste functie de *Reichsführer* de gezochte rechtvaardiging bezorgde tot verregaande inmenging (*Hineinregieren*) in de als Germaans beschouwde westelijke randgebieden van het Rijk van Noorwegen tot en met België in zijn geheel ⁽³⁹⁴⁾.

(387) Notitie van Lammers, 18 maart 1944 (BAK, R 43 II/678a).

(388) Himmler verlangt in het ontwerp-dekreet *noch eine Bestimmung aufzunehmen, durch die dem Reichskommissar ein Höherer SS- und Polizeiführer beigegeben wird, dessen Verhältnis zum Reichskommissar und zum Reichsführer-SS nach dem Vorbild der in den besetzten Ostgebieten bestehenden Regelung gestaltet werden möge*.

(389) IN 't VELD, *De SS en Nederland*, I, p. 74.

(390) H. KRAUSNICK, *Judenverfolgung*, in *Anatomie des SS-Staates*, II, p. 303-304 van de DTV-uitgave, München, 1967. IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 75.

(391) Over die schijnbare ondergeschiktheid vgl. H. BUCHHEIM, *Die SS - das Herrschaftsinstrument*, in *Anatomie*, I, p. 53-55, 116. IN 't VELD, *op. cit.*, p. 75-76.

(392) Over het dekreet van Himmler, 21 mei 1944 (*Sonderauftrag des Führers*) vgl. BUCHHEIM, *op. cit.*, p. 116-117 en IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 75.

(393) IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 73. Himmler was sedert 7 oktober 1939 *Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums*, maar uit die functie had hij « de vagere en wijderstrekkende functie van gevolmachtigde van de partij voor alle *Volkstum*-zaken weten te distilleren » (IN 't VELD, t.a.p. en p. 169-170).

(394) IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 73.

Keren wij thans terug tot het kronologisch verloop van de feiten. Himmler kreeg onmiddellijk zijn zin. Op 19 maart reeds vernam hij dat de bevoegde dienst in de Rijkskanselarij het verlangde artikel volgens het in het Oosten geldende model had ontworpen. « Droeg het zijn goedkeuring weg ? » werd hem gevraagd ⁽³⁹⁵⁾. « Absoluut », antwoordde Himmlers sekretaris de 26ste ⁽³⁹⁶⁾.

Voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid in de bezette gebieden van België en Noord-Frankrijk, aldus de tekst van dit ontwerp, wordt de *Reichskommissar* door de *Reichsführer-SS* een HSSPF toegevoegd (*beigegeben*) die hem, de *Reichskommissar*, « rechtstreeks en persoonlijk » ondergeschikt zal zijn. De *Reichsführer-SS* kan de HSSPF *fachlich* instructies verstrekken. Voor zover deze van algemene aard zijn of politiek van vërreikende betekenis, moeten zij de HSSPF via de *Reichskommissar* bereiken ⁽³⁹⁷⁾. Tekstueel was dit ontwerp nagenoeg identiek met de regeling reeds in juli 1941 vastgelegd voor de Oostelijke bezette gebieden. Het zou artikel VI worden van Hitlers dekreet van 13 juli 1944 betreffende het invoeren van een burgerlijk bestuur in België en Noord-Frankrijk ⁽³⁹⁸⁾. De lezer late zich niet verschalken door de « rechtstreekse en persoonlijke » onderschikking van de HSSPF aan zijn *Reichskommissar*. Die verwarrende formulering betekende eigenlijk niets anders dan dat de HSSPF, door zijn feitelijke onafhankelijkheid ten opzichte van de militaire of de burgerlijke chef van het bezettingsbestuur, « in de eerste plaats medeuitvoerder was van de politiek van Himmler ⁽³⁹⁹⁾ ». In eender welk bezettingsbestuur, militair of burgerlijk, vormde het SS-complex dan ook een « enclave » (de term is aan In 't Veld ontleend ⁽⁴⁰⁰⁾) met de HSSPF als de belangrijkste politiek-politionele gezagdrager.

Rekening houdend met de onbetwistbare bedoelingen van Himmler had de bevoegdheid van zijn toekomstige vertegenwoordiger te Brussel wellicht duidelijker omschreven kunnen zijn. Het woord *Volkstum* ontbreekt terwijl men het in Hitlers dekreet van 9 maart 1942 over de benoeming van een HSSPF te Parijs tot tweemaal aantreft ⁽⁴⁰¹⁾, in weerwil van het feit dat de *Volkstumsfrage* in Frankrijk voor de bezetter niet hetzelfde dringende belang had als in België. Bij de benoeming in juni 1944 van een *Höchster SS und Polizeiführer* in Oekraïne was zelfs, waarschijnlijk voor het eerst, de po-

(395) *Reichskabinetssrat* von Stutterheim aan Brandt, 19 maart 1944 (BAK, R 43 II/678a).

(396) Notitie van von Stutterheim, 26 maart 1944 (BAK, t.a.p.).

(397) *Zur Durchführung der polizeilichen Sicherung der besetzten Gebiete von Belgien und Nordfrankreich wird der Reichskommissar vom Reichsführer-SS und Chef der Deutschen Polizei ein Höherer SS- und Polizeiführer beigegeben, der dem Reichskommissar unmittelbar und persönlich untersteht. Der Reichsführer-SS und Chef der Deutschen Polizei kann diesem Höheren SS- und Polizeiführer fachliche Weisungen teilen. Sofern diese Weisungen allgemeiner Art oder politisch von weittragender Bedeutung sind, sind sie über den Reichskommissar zu leiten.*

(398) Niet gepubliceerd (BAK, R 43 II/678a). Er kwam nog een paragraaf bij over de benoeming van een SSPF voor de twee Noordfranse departementen. Vanzelfsprekend zou hij de HSSPF te Brussel ondergeschikt zijn.

(399) IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 76.

(400) IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 74 en 106.

(401) IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 75.

litieke taak van Himmlers vertegenwoordiger tamelijk gedetailleerd officieel omschreven. Hij is, leest men, bevoegd voor al de kwesties betreffende de samenwerking tussen het bezettingsbestuur, de SS en de politie in het *Reichskommissariat* alsmede voor *Volkstum* en andere politieke kwesties ⁽⁴⁰²⁾. Men mag aannemen dat Himmler zich met de voorgestelde formulering van de positie en de bevoegdheid van zijn toekomstige HSSPF in België en Noord-Frankrijk voldoende gewapend achtte tegen een vastberaden *Reichskommissar* die niet zou toelaten dat zijn politieke macht door wie ook ondergraven werd. Bevatte het artikel inderdaad geen passus over de draagwijdte van de *fachliche* instructies van de *Reichsführer* die zijn vertegenwoordiger te Brussel, zo nodig, de gezochte doorbraak naar het zuiver politieke terrein bood? Overigens, waar lag de grens tussen politie en politiek? Als chef van de Sipo-SD had Heydrich zich reeds in 1941 als de verantwoordelijke instantie tegenover Himmler voor de politieke linie in de bezette gebieden beschouwd. Zijn *Hauptamt*, het RSHA, een soort ministerie van politie, karakteriseerde hij zelfs als « hét politieke *Hauptamt* van de SS ⁽⁴⁰³⁾ ». Of zal men aanvoeren dat Himmler in 1944 vrede zou genomen hebben met een regeling die de bevoegdheid van de HSSPF te Brussel tot de politie beperkte? In januari 1943 had hij toch verklaard daartoe voorlopig bereid te zijn ⁽⁴⁰⁴⁾. De vraag moet ontkennend beantwoord worden. In 1944 verlangde Himmler veel meer dan het jaar voordien. Men weet zelfs nauwkeurig hoever zijn eisen gingen. Dat brengt ons nog eens terug tot de kronologie van de feiten.

We schrijven begin april 1944. Himmler kon toen geen illuzies meer kosten over de bereidheid van Reeder afstand te doen van zijn politieke en politionele bevoegdheden ten gunste van Jungclaus. De berichten van Canaris uit Brussel aan het RSHA hadden hem voldoende geïnformeerd over de houding van de taaie *Militärverwaltungschef*: geen afstand van bevoegdheden ten gunste van Jungclaus zonder uitdrukkelijk bevel van de bevoegde instanties ⁽⁴⁰⁵⁾. (Dat waren het OKW, dat Reeder niet in de rug schoot; en Hitler, die uitsluitend het benoemingsrecht had maar afzijdig bleef.) In deze omstandigheden bleef er Himmler geen andere uitweg dan geduld te oefenen en te wachten tot de *Führer* zelf zou besluiten de *Militärverwaltung* te Brussel eindelijk te vervangen door een *Zivilverwaltung* met een *Reichskommissar* geflankeerd door een hem toegevoegde (*beigegeben*) HSSPF. Maar in samenwerking met Kaltenbrunner, de chef van het RSHA die ambtshalve bij de besprekingen met Reeder sedert 1942 was betrokken geweest, meende hij tijdig de nodige voorzorgsmaatregelen te moeten treffen. Ze zijn onthullend

(402) BUCHHEIM, *op. cit.*, p. 121.

(403) BUCHHEIM, *op. cit.*, p. 85-86. In zijn grondleggende brief van 30 oktober 1941 aan Kurt Daltge, chef van de *Ordnungspolizei*, omschreef Heydrich de « gezamenlijke belangen van de *Reichsführer-SS* » aldus: *Waffen-SS, Volkstumsfragen, Sicherheitspolizei-SD und politische Fragen und Ordnungspolizeiliche Fragen* (BUCHHEIM, *op. cit.*, p. 145).

(404) *Bijdragen*, 5, december 1978, p. 19-20.

(405) Hiervóór, p. 141.

voor zijn opvattingen over de bevoegdheden die hij Jungclaus als HSSPF verlangde toegekend te zien.

Op 11 april 1944 deed hij, als *Geheime Reichssache*, de retroacta van de zaak aan Kaltenbrunner terugbezorgen ⁽⁴⁰⁶⁾. Van deze laatste ging kort daarop een belangrijke mededeling aan luitenant-kolonel der politie Suchaneck die als verbindingsofficier van Himmler bij de Sipo-SD in het RSHA belast was met de aangelegenheden betreffende al de *Höheren SS* in Duitsland en de bezette gebieden ⁽⁴⁰⁷⁾. Kaltenbrunner beklemtoonde (het woord is hier op zijn plaats) : bij de verdere behandeling van de kwestie « *onder de nieuwe gezichtshoek van de inzet van een Reichskommissar* » ⁽⁴⁰⁸⁾, moeten wij verlangen dat deze laatste van dezelfde bevoegdheden ten gunste van de te benoemen HSSPF afstand doet als wij reeds tijdens de voorbije besprekingen van de *Militärbefehlshaber* hebben verlangd ⁽⁴⁰⁹⁾. Het lijkt geen twijfel dat Kaltenbrunner hier, in administratieve stijl, de politionele en politieke ambities van zijn chef, de *Reichsführer-SS*, verwoordde.

Van welke bevoegdheden had Himmler tijdens die besprekingen (met Reeder) verlangd dat von Falkenhausen afstand zou gedaan hebben en van welke stelde hij zich voor dat de toekomstige *Reichskommissar* bereid zou zijn afstand te doen ? Kortweg : van al die met betrekking tot politie en *Volkstum*. Konkreet kwamen Himmlers eisen (want zo waren ze bedoeld) hierop neer : 1) de *Kommandostab*, de militaire afdeling in het bezettingsbestuur, verliest het bevel over de *Geheime Feldpolizei* in haar geheel. 2) uit het ressort van *Militärverwaltungschef* Reeder worden de groepen *Polizei*, *Volkstum* en *Gesetzgebung* (wetgeving) gelicht ⁽⁴¹⁰⁾. De *Militärbefehlshaber* (indien hij in functie bleef) of zijn opvolger de *Reichskommissar* (indien de *Militärverwaltung* verdween) zou dus moeten aanvaarden zijn bevoegdheid beperkt te zien tot de economie, een terrein waarop Himmler zich voorlopig

(406) Bedoeld worden de stukken sedert voorjaar 1942 ontstaan ten gevolg van de besprekingen met Reeder, de opperste legerleiding (OKH en OKW) en het RSHA. Die retroacta zijn verloren gegaan. Het begeleidend schrijven van 11 april 1944 niet aangetroffen. Er wordt gewag van gemaakt in het antwoord van Kaltenbrunner. Zie volgende noot.

(407) Kaltenbrunner aan Himmler, ter attentie van Suchaneck, ... april 1944, datum niet nader bepaald. *Geheime Reichssache* (IfZM, Fa 156, 766-769).

(408) Kursivering van ons.

(409) *Bei der weiteren Behandlung der Angelegenheit unter dem neuen Gesichtswinkel der Einsetzung eines Reichskommissars scheint es mir notwendig zu sein, dass von seiten des Reichsführers-SS gegenüber dem Reichskommissar für den Höheren SS- und Polizeiführer dieselben Zuständigkeiten gefordert werden, wie in den bisherigen Verhandlungen gegenüber dem Militärbefehlshaber.*

(410) De lange lijst van de hier bedoelde bevoegdheden vindt men in de uitvoerige bijlage (twee getikte bladzijden) van het in noot 407 vermelde schrijven van Kaltenbrunner aan Himmler. De *Gruppe Polizei* omvatte o.m. de volgende diensten : Belgische politie en gendarmerie ; sabotage, terreur en benden ; vergeldingsmaatregelen ; wapens en springstoffen ; administratieve politie ; zedenpolitie ; verkeerspolitie ; vreemdelingenpolitie ; internering van vijandelijke vreemdelingen ; gevangeniswezen met inbegrip van veiligheids- en gijzelarrest en behandeling van genadeverzoeken. Details ontbreken over de *Gruppe Volkstum*. De *Gruppe Gesetzgebung* (wetgeving) in de *Präsidialkanzlei* van Reeder was bevoegd voor het materieel politierecht ; wapen- en springstofaangelegenheden ; verenigings- en verzamelingsrecht ; kerkelijke aangelegenheden ; ras- en bloedschande ; al de overige politiek belangrijke kwesties, in 't bijzonder strafrecht en nationaliteit (*Staatsangehörigkeit*).

niet waagde, en tot die takken van administratie zonder politieke betekenis, waarvoor hij geen belangstelling had. Als HSSPF zou Jungclaus daarenboven, via een hem rechtstreeks ondergeschikt *Befehlshaber*, het bevel voeren over de Sipo-SD en bevoegd blijven (dat was uiteraard geen eis ten opzichte van de *Militärverwaltung*) voor al de materies welke hij, sedert april 1942, in het raam van zijn *Dienststelle* en als gevolmachtigde van de *Reichsführer-SS* voor het Germaanse *Volkstum* in Vlaanderen en Wallonië reeds behandeld had⁽⁴¹¹⁾. Hij zou dus b.v. chef van de *Germanische Leitstelle* blijven. Het is duidelijk : in de burgerlijke sektor, met uitzondering van de economie en enkele niet belangrijk geachte takken van administratie, zou Himmler via zijn HSSPF in België werkelijk regeren — ten minste indien de *Reichskommissar* er bereid toe gevonden werd in zijn ambtsgebied een zo gevaarlijk indringende politieke macht als die van de *Reichsführer-SS* te aanvaarden. Dat bleek nu juist niet het geval te zijn met de partijdignitaris op wie Hitlers keuze gevallen was voor het ambt van *Reichskommissar* te Brussel : Joseph Grohé, NSDAP-Gauleiter Keulen.

Men lette nu weer op de data. Over de feiten van de tweede helft van april tot de eerste helft van juli leert het bronnenmateriaal nagenoeg niets⁽⁴¹²⁾. De vraag naar het verloop van de verdere behandeling van de kwestie waarop Kaltenbrunner in zijn brief aan Suchanek had gezinspeeld⁽⁴¹³⁾, moet dan ook onbeantwoord blijven. Vast staat dat Hitler, in de eerste helft van juli, vrij onverwacht besloot von Falkenhausen de laan uit te sturen en de *Militärverwaltung* door een *Zivilverwaltung* te vervangen. De slechte wil van de *Militärbefehlshaber* bij het toepassen van de verordeningen op de verplichte tewerkstelling in Duitsland was voor de *Führer* aanleiding geweest na jarenlang aarzelen de knoop door te hakken⁽⁴¹⁴⁾. De 11de⁽⁴¹⁵⁾ ontbood hij Grohé naar de Obersalzberg (Berchtesgaden) voor een bespreking op het hoogste niveau die reeds de volgende dag plaatsvond⁽⁴¹⁶⁾. Hitlers dekreet betreffende de vestiging van een burgerlijk bezettingsbestuur in België en Noord-Frankrijk dateert van de 13de⁽⁴¹⁷⁾. Na de bespreking te Berchtesgaden ontbood Grohé onmiddellijk Reeder naar Keulen om er, de

(411) In zijn begeleidend schrijven (zie noot 407) precizeerde Kaltenbrunner dat het ging om bevoegdheden van Himmler in diens functie van *Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums*.

(412) Zie echter Berger aan Himmler, 23 april 1944, hierachter, p. 183.

(413) Hiervóór, p. 179.

(414) De voorgeschiedenis van de vestiging van een *Zivilverwaltung* in België en Noord-Frankrijk wordt uitvoerig behandeld in *Hitler en het politieke lot van België, II* (in voorbereiding). Vgl. intussen W. WAGNER, *Belgien in der deutschen Politik während des Zweiten Weltkrieges*, Boppard, 1974.

(415) Voor de hier volgende data vgl. pv. Reeder, von Falkenhausen, Grohé, 4 maart 1949, p. 7 en 11 (Proc. vF., 99). De getuigenissen zijn niet eensluidend. Wij hebben geprobeerd de kronologische opeenvolging van de feiten zo nauwkeurig mogelijk vast te stellen.

(416) De aantekening (*Vermerk*) over die bespreking verscheen met een inleiding in *Bijdragen*, 1, augustus 1970, p. 70-131.

(417) Als vorige noot.

14de, overleg te plegen over de modaliteiten van de overdracht van bevoegdheden en — dat was het belangrijke feit — de in Belgische zaken ervaren *Militärverwaltungschef* om zijn medewerking te verzoeken (⁴¹⁸). Reeder aanvaardde. Men verneemt aanstonds onder welke voorwaarde. Of de hoge ambtenaar van de gelegenheid gebruik heeft gemaakt om de hoge partij-dignitaris die hij goed kende (Reeder was sedert 1936 *Regierungspräsident* te Keulen), voor te stellen de *Reichsführer-SS* in de eindfase van de strijd nog een flinke hak te zetten door Jungclaus' bevoegdheid te beperken tot het politionele ; ofwel of Grohé zelf, spontaan, bewust van zijn « politieke autoriteit en zijn grotere bevoegdheid » (⁴¹⁹) », besloot geen politiek *Hineinregieren* van de SS in zijn nieuw ambtsgebied te dulden, moet een open vraag blijven. De ene mogelijkheid sluit de andere niet uit.

Toen Grohé vier dagen later (18 juli) naar Brussel vertrok voor de installatie in zijn nieuwe functie wist Jungclaus dat Himmler dit keer achter het net had gevestigd en de totale overwinning hem op het nippertje nog was ontglipt. Om half twaalf 's voormiddags, enkele uren vóór de aankomst van Grohé, seinde Jungclaus per telex aan zijn chef het ontgoochelende bericht dat de nieuwe *Reichskommissar* een beroep gedaan had op Reeder en dat deze aanvaard had op voorwaarde evenwel dat zijn tot dusver gevoerde politiek gehandhaafd bleef (⁴²⁰). (Dat dient zo verstaan te worden : niet de pro-VNV-politiek, want die maakte geen enkele kans meer, maar de anti-SS-politiek voor zover zij het beleid ten opzichte van politieke kollaboratie betrof.) Er volgde nog een pijnlijke precisering : het door Himmler zo beeerde *Volkstum* zou, samen met propaganda, pers en cultuur, toevertrouwd worden aan een lid uit de staf van Grohé als gowwleider. Balsem op de wonde was enkel de mededeling dat de *Reichskommissar* « zo spoedig mogelijk » met de *Reichsführer-SS* de *Volkstumspolitik* zou komen bespreken (⁴²¹).

Jarenlang had Reeder als *Militärverwaltungschef* zich met sukses tegen de benoeming van een HSSPF in zijn ambtsgebied verzet. In het nieuwe

(418) Pv. Reeder, 4 maart 1949, p. 5 (Proc. vF., 205). Op de heenreis werd Reeder, in de buurt van Keulen, het slachtoffer van een auto-ongeval. Grohé kwam hem in het ziekenhuis opzoeken voor de geplande bespreking. Pas op 19 juli kon Reeder naar Brussel worden overgebracht. Tot medio augustus bleef hij bedlegerig (Pv. Reeder 22 februari en 4 maart 1949, Proc. vF., 185 en 205. Verklaring van Reeder op zijn proces, 27 september 1950, p. 10).

(419) Aldus de h. Grohé in een brief aan de schrijver van 14 maart 1976.

(420) Jungclaus aan Himmler, 18 juli 1944, 11 u. 30. *Geheime Reichssache* (IfZM, MA 332 en T-175, 130, 2657000-02).

(421) *Auf Wunsch RK Grohé wird Militärverwaltungschef Reeder einschl. Militärverwaltungsstab vom RK übernommen. Reeder hat dem Wunsch des Reichskommissars entsprochen, so lange die bisher von Gruf. Reeder verfolgte Politik vom RK gebilligt wird. Für die Propaganda des RK und für die Volkstumspolitik soll vom Gaustab des RK der SS-Standartenführer Obbing abgestellt werden. Bezüglich Führung der gesamten Volkstumspolitik im biesigen Raum beabsichtigt der RK mit dem Reichsführer-SS schnellmöglichst eine Besprechung herbeizuführen.* Over die bespreking weet men heel weinig. Vgl. hierachter, p. 184.

bezettingsbestuur werd hij nog eens nummer 2. Hij kon daarenboven het genoegen smaken, onder de door hun gestelde voorwaarde de plaatsvervanger te worden van een *Reichskommissar*, zijn « oude vriend », die Himmler op het politieke terrein, net vóór de eindpaal, de pas had afgesneden ⁽⁴²²⁾. Voor Reeder was dat meer dan een halve overwinning, voor Himmler meer dan een halve nederlaag. De *Reichsführer-SS* kon ze moeilijk verteren ⁽⁴²³⁾. Hij en de zijnen zouden het de niet aflatende tegenstander bij gelegenheid nog betaald zetten. Toen eind december 1944 een heroëvering van België voor de Duitsers niet denkbeeldig scheen en op hoog niveau de kwestie van het bezettingsbestuur ter sprake kwam, belde Himmler dringend Stuckart, staatssekreteraris van binnenlandse zaken, op : onder geen beding mocht Reeder naar België terug ; ook als officier was het hem verboden de grens te overschrijden ⁽⁴²⁴⁾. Na het mislukken van het Ardennen-offensief ging een haatdragende Berger zelfs zo ver Reeder er in niet bedekte termen van te beschuldigen de « snelle ineenstorting te hebben mogelijk gemaakt ». Zowel bij de Vlamingen als bij de Walen gold hij als « de man die belet had dat zij aan hun trekken kwamen ». Reeder en zijn raadgever Heym brandmerkte hij als « politiek uiterst zwaar belast » (*politisch auf das Schwerste belastet*) ⁽⁴²⁵⁾. Rond dezelfde tijd zorgden Himmler, Berger en het RSHA er ook voor dat hun sta in de weg, in weerwil van herhaalde voorstellen van het OKH, niet met het ridderkruis van het *Kriegsverdienstkreuz* gedekoreerd werd ⁽⁴²⁶⁾.

De vraag mag gesteld of Himmler volledig verrast werd door het optre-

(422) Bij dekreet van 28 juli over de inrichting van zijn staf benoemde Grohé Reeder tot zijn algemeen plaatsvervanger (*allgemeiner Vertreter*) (BAK, R 43 II/678b). Gedurende de instructie van zijn proces trachtte Reeder zijn nieuwe functie te minimaliseren. Hij was slechts een « verbindingsagent » geweest, beweerde hij. Als oud-medewerker van von Falkenhausen had hij er bij Grohé op aangedrongen geen belangrijke rol te spelen « in een sfeer van *Zivilverwaltung* » (Pv. Reeder, 4 maart 1949, p. 5-6. Proc. vF., 991). In de toespraak tot de sekretarissen-generaal bij zijn installatie (18 juli) verklaarde Grohé echter dat Reeder geroepen was zijn belangrijke taak voort te zetten (DELANDSHEERE-OOMS, *La Belgique sous les Nazis*, IV, p. 193). Naar aanleiding van de 50ste verjaardag van Reeder schreef de *Brüsseler Zeitung* (22-23 juli 1944) dat Grohé een beroep « op zijn oude vriend en medewerker uit Keulen had gedaan om de taak voort te zetten waaraan hij sedert meer dan vier jaar zijn beste krachten wijdt ».

(423) Toen Himmler begin augustus Grohé in het *Führerhauptquartier* ontmoette kon hij niet nalaten uiting te geven aan zijn wrevel omdat Reeder « geen gevolg gegeven had aan bepaalde verlangens ». Men begrijpt welke. Hij had nog een tweede klacht : Reeder had wel Elias, maar Van de Wiele en Degrelle politiek niet gesteund (Pv. Grohé, 2 maart 1949, Proc. vF., 196). Zie verder noot 426.

(424) Plechtige (*eidesstattliche*) verklaring van W. Stuckart, 26 mei 1949 (BAK, *Alliierte Prozesse IV*, von Falkenhausen, 109). Volgens Stuckart gaf Himmler op 29 december 1944 zijn bevel telefonisch door. Reeder was toen juist bij de staatssekreteraris in het ministerie van Binnenlandse Zaken te Berlijn voor een voorbereidende bespreking over het bezettingsregime van het te heroëveren België. Toeval ? Of werd Himmler vanuit de *Reichskanzlei* door SS-gezinde ambtenaren in het geheim geïnformeerd ?

(425) *Nach dem Ammenbruch gilt sowohl bei Flamen wie auch bei Wallonen Reeder als der Mann der Sie nicht zum Zuge kommen liess und damit diesen raschen Zusammenbruch überhaupt ermöglicht hätte. Er ist also wie sein Oberregierungsrat Dr. Heym politisch auf das schwerste belastet.* (Berger aan Brandt voor Himmler, 5 januari 1945. Geheim. T-175, 56, 2570528-29.)

(426) Als vorige noot.

den van Grohé. Kón hij niets vermoeden omtrent de vaste wil van de nieuwe *Reichskommissar*, ook in die functie geen andere ondergeschiktheid dan die ten opzichte van Hitler te aanvaarden? Het bronnenmateriaal is schaars maar het wijst in een bepaalde richting. Reeds in april had Berger zijn chef gemeld dat de *Gauleiter* van Keulen er niets voor voelde als vertegenwoordiger van de NSDAP een politieke rol in België te komen spelen omdat hij moeilijkheden met de *Reichsführer* vreesde ⁽⁴²⁷⁾. Waaruit het niet overdreven is af te leiden dat Himmler toen reeds weten kon dat Grohé niet ingenomen was met het beleid van de SS in bezet België. Duidelijker is de brief van Rauter, HSSPF in Nederland, aan een politiek medestander. Op 20 juli, twee dagen na de installatie van het nieuwe bezettingsbestuur te Brussel, schreef hij: « In het vierde jaar van de bezetting zal *Gauleiter* Grohé het als *Reichskommissar* niet gemakkelijk hebben zich in de Belgische toestanden in te werken... Het wordt ook een gespannen verhouding tussen *Gauleiter* Grohé en de *Reichsführer-SS* daar tot nog toe de *Reichsführer-SS* de Vlaamse *Volkstumsfrage* via *Obergruppenführer* Berger heeft behandeld... Ik kan mij niet goed voorstellen dat de *Reichskommissar* van dit politiek zo belangrijk gebied afstand zal willen doen ⁽⁴²⁸⁾. » Het is hoogst onwaarschijnlijk dat Himmler onwetend zou gebleven zijn van hetgeen Rauter zo scherp vooruitzag.

Wat er ook van zij, Grohé dacht er niet aan afstand te doen van *Volkstum* aan de nieuwe HSSPF. Zijn beroep op Reeder en het aanvaarden van diens voorwaarde voorspelden geen gunstige ontwikkeling voor de SS-politiek in België, zelfs onder een *Zivilverwaltung*. Geen wonder dat Berger zich niet gerust voelde. Eind juli ontbood hij Jungclaus naar Berlijn. Schijnbaar opgelucht informeerde hij Himmler dat de toestand in zijn geheel beschouwd « eigenlijk rooskleuriger » (*wesentlich erfreulicher*) was dan hij zich had voorgesteld ⁽⁴²⁹⁾. Maar hij kon geen enkel bewijs aanvoeren dat zijn optimisme rechtvaardigde. Integendeel. Grohé, schreef hij, had Van de Wiele en Degrelle ontmoet ⁽⁴³⁰⁾. Beiden wensten met « het systeem van de sekreta-

(427) Berger aan Himmler, 23 april 1944 (BAK, NS51-N10/2). Berger meldt Himmler dat Bormann zou besloten hebben de leiding van de *Germanische Arbeit* (de taak van de SS!) aan Bohle, chef van de *Auslandorganisation der NSDAP*, toe te vertrouwen. In dit verband schrijft hij dat er voor België een *Arbeitskreis der NSDAP* zou opgericht worden met Grohé als leider. Deze zou dan naar België gereisd zijn om zich *de visu* van de toestand te vergewissen. (Er) *scheint aber, da er mit der Beauftragung Schwierigkeiten mit dem Reichsführer-SS befürchtet, zurückgetreten zu sein.*

(428) *Gauleiter Grohé wird es nicht leicht haben, jetzt im 4. Jahr der Besetzung als Reichskommissar in die belgischen Verhältnisse einzusteigen... Schwierig wird auch das Verhältnis Gauleiter Grohé — Reichsführer-SS werden, da bisher der RFSS über Obergruppenführer Berger die flämische Volkstumsfrage behandelt hat... Ich kann mir nicht gut vorstellen, dass der Reichskommissar auf dieses so wichtige politische Gebiet verzichten wird.* (Rauter aan R. Thiel, 20 juli 1944. RVOA, HSSPF 4a.) Dr. In 't Veld was zo vriendelijk ons een fotokopie van Rauters brief te bezorgen. Over R. Thiel, IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 554, noot 8.

(429) Berger aan Himmler, 31 juli 1944. *Geheime Kommandosache* (BAK, NS 19/1541 en T-175, 80, 2600653-54).

(430) Grohé had ook Elias ontmoet. Waarschijnlijk achtte hij het geraten het kontakt met de VNV-leider voor Berger te verzwijgen. Het onderhoud Grohé-Elias werd door beiden na de oorlog bevestigd. Grohé vermeed toen handig te verklaren waarover er van gedachte gewisseld werd. Hij zei alleen dat er niet gesproken werd over

rissen-generaal » te breken, al de sekretarissen-generaal te ontslaan en ze te vervangen « door Vlamingen en Walen ». (Berger bepaalt niet nader maar het is vanzelfsprekend dat slechts DeVlag-aanhangers en Rexisten voor de opvolging in aanmerking zouden komen.) Voor de chef van het *SS-Hauptamt* was die mededeling slechts de aanloop tot een aanval tegen de man die Himmler te Brussel nog steeds in de weg stond. Want Reeder met zijn « sterke invloed » op de *Reichskommissar* droeg er schuld aan dat het vraagstuk van de sekretarissen-generaal nog niet eens was aangepakt ⁽⁴³¹⁾. Biezonder heftig haalde Berger ook uit tegen Heym, Reeder's gewezen referent voor *Volkstum*. Ook die was onder Grohé in functie gebleven ⁽⁴³²⁾ ! Ofschoon SS-leider oefent hij sedert lang een « verderfelijke » en « zeer ongunstige invloed » uit op zijn chef ⁽⁴³³⁾. Kon de *Reichsführer*, Reeder niet aanraden Heym vrij te stellen voor een *Fronteinsatz* ? (Dwaze suggestie.) Voor het overige troostte Berger zich met de vage vaststelling dat Grohé « de indruk geeft bereid te zijn open en eerlijk samen te werken ».

Op 2 augustus ontmoette de chef van het *SS-Hauptamt* ook Grohé te Berlijn. Daags voordien was Jungclaus formeel tot HSSPF benoemd ⁽⁴³⁴⁾. Na een « zeer grondige bespreking » meende Berger opnieuw Himmler met een optimistisch verslag te mogen geruststellen ⁽⁴³⁵⁾. « Ik geloof dat wij tot een uitstekende samenwerking komen », besloot hij, vermits de *Reichskommissar*, « tegen de maatregelen in van kleine luiden uit de *Parteikanzlei*, met de *Reichsführer-SS* zeer eng contact zoekt. »

De vraag rijst of Bergers zo opvallend tentoongestelde optimisme niet eerder ongerustheid verborg. Want hoe zou de verhouding zich ontwikkelen tussen enerzijds het SS-complex met Jungclaus, Berger en Himmler en anderzijds de *Reichskommissar-Gauleiter* gesteund door de *Parteikanzlei* met Bormann, « Himmlers meest gevaarlijke konkurrent inzake Germaanse poli-

de terechtstelling van gijzelaars te Gent, een aangelegenheid waarmee Elias absoluut niets te maken had maar die er door Grohé zomaar werd bijgesleurd (Pv. Grohé, 22 februari 1949. Proc. vF., 186). Het verdient opmerking dat de terechtstelling van 15 gijzelaars te Gent van 23 augustus 1944 dateert. Het is ondenkbaar dat Grohé, die 18 juli te Brussel in functie was getreden, wekenlang zou gewacht hebben alvorens de VNV-leider voor een bespreking te ontbieden. Totaal anders luidt het getuigenis van Elias. Volgens hem zou Grohé het plan gekoesterd hebben toch nieuwe sekretarissen-generaal te benoemen. Op de vraag of hij bereid was de medewerking van het VNV te verlenen zou Elias geantwoord hebben « dat niet in overweging te willen nemen voor en aler de voorwaarden die ik gesteld had bij mijn onderhoud te Salzburg waren vervuld. Het is daarbij gebleven ». (Pv. Elias, 26 februari 1947. Evdok.) Het bronnenmateriaal leert niets omtrent de nauwkeurige datum van het onderhoud. Volgens Elias had het plaats « enkele dagen » na het in functie treden van Grohé. Dat zal wel juist zijn.

(431) *Reichskommissar Grohé scheint unter dem starken Einfluss von SS-Gruppenführer Reeder an dieses Problem nicht herangehen zu wollen.*

(432) Onder Reeder had Heym als persoonlijk referent gefungeerd. Hij behield die vertrouwensfunctie onder Grohé (Pv. Reeder-Grohé, 6 juli 1949. Proc. vF., 698).

(433) *Für verderblich halte ich, dass der Kriegsverwaltungsrat Heym, der seither schon einen sehr ungünstigen Einfluss (obwohl SS-Führer) auf SS-Gruppenführer hatte, nach wie vor die Volkstumsfragen als Referent bearbeitet.*

(434) Het bericht van de benoeming verscheen pas in de *Brüsseler Zeitung* van 10 augustus 1944.

(435) Berger aan Himmler, 3 augustus 1944. Geheim (T-175, 80, 2600644-46).

tiek ⁽⁴³⁶⁾ » ? De vraag moet onbeantwoord blijven omdat de tijdsomstandigheden (het einde van de bezetting naderde) het uitbreken van het konflikt verhinderden. De potentiële mededingers naar de politieke macht hadden in juli-augustus 1944 waarachtig andere zorgen dan het beantwoorden van de vraag : wie zal in België de *Volkstumspolitik* bepalen en leiden, de *Reichskommissar* of de *Reichsführer-SS* ? Ongetwijfeld had Grohé de eerste ronde (bij verrassing ?) gewonnen toen hij in zijn nieuw ambtsgebied Jungclaus resoluut van *Volkstum* weghield. Intussen bleef de licht ontvlambare konfliktstof opgestapeld. Als *Reichskommissar-Gauleiter* was Grohé niet geneigd zijn rechtstreekse onderschikking aan Hitler te laten doorkruisen en ondergraven door een politieke onderschikking aan Himmler. Maar als gemachtigde van de partij voor alle *Volkstumsfragen* en krachtens de bekende *Anordnung* 54/42 ⁽⁴³⁷⁾ was de *Reichsführer-SS* uitsluitend bevoegd voor de *Germanische Arbeit* in een gebied waar de pas benoemde *Reichskommissar* zich deze materie had voorbehouden door ze uitgerekend aan Jungclaus, Himmlers vertegenwoordiger, te onttrekken. Als HSSPF te Brussel bleef Jungclaus de leider van de regionale *Germanische Leitstelle*. Zou Himmler zich zomaar, door Grohé van een terrein hebben laten verdringen dat hij tot dan toe als uitsluitend het zijne had beschouwd ? Het lijkt weinig waarschijnlijk.

Het volgende geeft een voorsmaakje van de kompetentiestrijd die opnieuw zou ontbrand zijn hadden de omstandigheden er zich nog toe geleend. In de eerste helft van december 1944 ontving Grohé in zijn dienstbunker tussen Keulen en Düren het bezoek van een vertegenwoordiger van Buitenlandse Zaken, de diplomaat Krug von Nidda, die in opdracht van zijn minister naar de politieke toestand in België kwam informeren. Von Ribbentrop koesterde toen de ambitie eindelijk ook medezeggenschap in de *Belgienpolitik* te krijgen voor het geval ons land nog eens bezet gebied werd. Grohé, formeel nog altijd *Reichskommissar*, verklaarde onmiddellijk « thans als voorheen » afstand te nemen van de arbeidsmethoden van de inzake *Belgienpolitik* bevoegde Duitse diensten. Hij beklagde er zich over soms pas achteraf kennis te krijgen van bepaalde maatregelen en besluiten. In dit verband liet hij de namen Goebbels en Berger vallen. Het *SS-Hauptamt*, ging Grohé verder, verspreidt het gerucht dat ik voornamelijk het VNV steun. Dat is onwaar, beklemtoonde hij. Van de Wiele is « verreweg een waardevoller leider van de Vlamingen » dan Elias. Aan de misstand van het *Gegen-einanderarbeiten* van de Duitse diensten die gedurende zijn ambtstijd in België openbaar was geworden, moet er een einde komen, besloot hij ⁽⁴³⁸⁾.

Over de koers welke Grohé ten opzichte van de sterk geslonken kolla-

(436) IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 167.

(437) Zie nader *Bijdragen*, 4, december 1976, p. 130-131 en IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 167-172.

(438) Aantekening gezant Krug von Nidda voor von Ribbentrop, 14 december 1944 (*Bijdragen*, 1, augustus 1970, p. 101, noot 95). Het is niet duidelijk of Grohé bedoelt dat hij die misstand als *Reichskommissar* ervoer, dan wel of hij, via Reeder en Heym, vernam dat die misstand de werking van de *Militärverwaltung* jaren lang verlamd had.

boratiebewegingen ⁽⁴³⁹⁾ zou gevolgd hebben — indien hij daartoe over de nodige tijd had beschikt — kan er geen twijfel bestaan : in Wallonië zou hij scheep gegaan zijn met Rex, in Vlaanderen niet met het VNV maar met de DeVlag. Himmlers instructies van 12 juli, stilzwijgend door Hitler bevestigd, waren dienaangaande duidelijk genoeg ⁽⁴⁴⁰⁾. Men vraagt zich echter af hoe Reeder, Grohé's vertegenwoordiger en vertrouweling, ooit met Degrelle en Van de Wiele zou hebben kunnen samenwerken. Als bondgenoten van Himmler waren beiden politieke tegenstanders van de gewezen *Militärverwaltungschef*. Deze kon daarenboven Degrelle persoonlijk niet luchten.

Na de oorlog verklaarde Grohé wel dat hij, als *Reichskommissar*, Himmler niet vreesde, dat die hem eigenlijk niets te zeggen had, dat hij in zijn nieuw ambtsgebied de sfeer zou geschapen hebben die hem liefde. Waarop de ervaren Reeder nuchter reageerde met de gegronde opmerking dat Grohé slechts enkele weken in functie was gebleven en dat ook hij, na verloop van tijd, zou af te rekenen hebben gekregen « met Hitlers satellieten ⁽⁴⁴¹⁾ ». De machtigste van die satellieten was Himmler met zijn vërreikende bevoegdheden.

(439) In de loop van een bespreking met Lammers te Berlijn op 2 augustus 1944 zei Grohé o.m. dat de politieke grondslag voor de Duitse leiding in België en Noord-Frankrijk « uiterst smal » was. Het ontstemde VNV hield zich afzijdig. Van de Wiele en Degrelle hadden (elk) slechts 3 % van de bevolking achter zich (Aantekening Lammers, 4 augustus 1944. BAK, R 43 II/678b).

(440) Hiervóór, p. 157. Grohé beschouwde Van de Wiele als *ein offener und gerader Charakter und unser zuverlässigster Freund*, Degrelle vond hij *menschlich sympathisch, ausserordentlich intelligent und gewandt*, maar hij waarschuwde voor de Belgische ambities van de leider van Rex (als vorige noot). Ook volgens *Die Lage*, het vertrouwelijk orgaan van de leiding der Rijkspropaganda van de NSDAP (nummer van 23 augustus 1944, p. 10) kwamen nog slechts de DeVlag en Rex in aanmerking voor een politieke rol. Dat de politieke rol van het VNV nagenoeg was uitgespeeld, blijkt verder uit de geschiedenis van de Vlaamse Landsleiding (Vgl. W. MEYERS, *De « Vlaamse Landsleiding ». Een emigrantenregering in Duitsland na september 1944 ?* in *Bijdragen*, 2, oktober 1972, p. 50, 52, 54-57). Het verdient echter opmerking dat Elias zelf helemaal niet bereid was nog politiek actief op te treden en het de bevoegde Duitsers ook duidelijk gezegd had — wat sommige Duitse diensten, o.a. het *Reichssicherheitshauptamt*, niet belet had de indruk te geven *die Tür offen zu halten* (MEYERS, *aang. art.*, p. 79-80).

(441) Pv. Grohé, von Falkenhausen, Reeder, 4 maart 1949, p. 6 (Proc. vF. 206).

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

All. Proz.	<i>Alliierte Prozesse</i>
BAK	<i>Bundesarchiv Koblenz</i>
BDC	<i>Berlin Document Center</i>
Bijdragen	Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog
BTNG	Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis
Can.	Canaris
DeVlag	<i>Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft</i> Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap
DBV	Dietse Blauwvoetvendels
DMS	Dietse Meisjesscharen
Evdok.	Eigen Verzameling documenten
GFP	<i>Geheime Feldpolizei</i>
Gestapo	<i>Geheime Staatspolizei</i>
HSSPF	<i>Höherer SS- und Polizeiführer</i>
IfZM	<i>Institut für Zeitgeschichte München</i>
MBBNf	<i>Militärbefehlshaber in Belgien und Nordfrankreich</i>
MGB	Militair Gerecht België (Auditoraat-generaal Brussel)
MVC	<i>Militärverwaltungschef</i>
NCWO II	Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van Wereldoorlog II
NSB	Nationaalsocialistische Beweging (Nederland)
NSDAP	<i>Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei</i>
NSJV	Nationaalsocialistische Jeugd Vlaanderen
OFK	<i>Oberfeldkommandant(ur)</i>
OKH	<i>Oberkommando des Heeres</i>
OKW	<i>Oberkommando der Wehrmacht</i>
PAB	<i>Politisches Archiv Bonn</i>
Proc.	Proces
Pv	Proces-verbaal
RFSS	<i>Reichsführer-SS</i>
RSHA	<i>Reichssicherheitshauptamt</i>
RvOA	Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie Amsterdam
Sipo-SD	<i>Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst</i>
SS	<i>Schutzstaffel</i>
TB	<i>Tätigkeitsbericht</i> van Reeder aan het OKH
T (gevolgd door drie getallen)	Gemicrofilmde documenten : <i>Germans Records Microfilmed at Alexandria, Va. (GRMA)</i> . Het eerste getal duidt de reeks aan, het tweede de filmrol, het derde het <i>frame</i> .
vF	von Falkenhausen
VNV	Vlaams Nationaal Verbond